

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

DAIVA ČIŽIKIENĖ

MOKYTOJO PADĖJĖJO PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ MODELIS

Magistro darbas
(Edukologija: Specialioji pedagogika)

Vadovas: dr. D. Kalesnikienė

Vilnius, 2011

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

TVIRTINU

**Edukologijos katedros vedėja
prof. habil. dr. M. Barkauskaitė
2011-06-**

MOKYTOJO PADĖJĖJO PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ MODELIS

Magistro diplominis darbas
Studijų programa: Specialioji pedagogika 62407S104

Recenzentas
VPU PPI 2011-06

Vadovas

dr. Danguolė Kalesnikienė
2011-06-

Atliko
PPI, Specialioji pedagogika

Daiva Čižikienė
2011-06-

Vilnius, 2011

SAVARANKIŠKUMO PATVIRTINIMAS

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO MAGISTRO DARBO TEMA „MOKYTOJO PADĖJĖJO PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ MODELIS“ SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteiktas magistro darbo planas:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame semestre ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Fakultete/Universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nedaroma nuorodų į kitus darbus, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateikia visą naudotos literatūros sąrašą.

Daiva Čižikienė

Tvirtinu

TURINYS

ĮVADAS.....	5
DARBE VARTOJAMOS SĄVOKOS.....	9
1. KOMPETENCIJOS SAMPRATA.....	10
1.1 Kompetencijos sąvokos vartojimo erdvė.....	10
1.2 Kompetencijos sąvoka edukologijoje.....	13
2. MOKYTOJO PADĖJĖJO VAIDMUO UGDYMO(SI) PROCESĖ.....	15
2.1 Specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas ir specialioji pedagoginė pagalba. Teisės aktai.....	15
2.1.1. Teisės aktai, reglamentuojantys specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymą.....	15
2.1.2. Specialieji ugdymo(si) poreikiai.....	17
2.1.3. Integruotas ugdymas ir specialioji pedagoginė pagalba.....	21
2.1.4. Ugdymo turinio pritaikymas specialiųjų poreikių turintiems mokiniams.....	28
2.2. Mokytojo padėjėjas – specialiosios pagalbos teikėjas.....	31
2.2.1. Specialioji pagalba.....	31
2.2.2. Mokytojo padėjėjo funkcijos.....	33
2.2.3. Mokytojo padėjėjui keliami reikalavimai.....	38
3. PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ PADĖJĖJŲ PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ EMPIRINIS TYRIMAS.....	42
3.1. Tyrimo organizavimas.....	42
3.2. Mokytojo padėjėjo pagalbos reikmė.....	47
3.3. Žinios, gebėjimai ir vertybinės nuostatos, reikalingi mokytojo padėjėjo darbe.....	56
IŠVADOS.....	61
REKOMENDACIJOS.....	62
LITERATŪRA.....	63
SANTRAUKA (SUMMARY).....	70
PRIEDAI.....	71

ĮVADAS

Temos aktualumas

Nepriklausoma Lietuva kuria humanistinėmis vertybėmis paremtą švietimo sistemą, grindžiamą šiais principais: humaniškumo – asmens pripažinimo aukščiausia vertybe; atsinaujinimo; demokratiškumo ir nacionalumo (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, p.7). Ugdymas humanistinėje paradigmoje – „tai būtinų sąlygų individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams kūrybiškai reikštis, perimant ir plėtojant kultūrą, visuma“ (Bruzgelevičienė, 2008, p. 269).

Humanistinės nuostatos, specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymui palankūs įstatymai sudarė sąlygas į mokyklas ateiti daugybei vaikų su įvairiomis, kartais ir ganėtinai sunkiomis negalėmis. Lietuvoje „mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais - mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti“ (LR švietimo įstatymas (toliau ŠĮ), 2011,14 str.).

Lietuvą Neįgaliųjų teisių konvencijos (2006, p.14, Lietuvoje ratifikuota 2010) 24 straipsnis įpareigoja užtikrinti „visiems tinkamą visų lygių švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą, kuriais būtų siekiama visapusiškai ugdyti žmogiškąjį potencialą ir orumą bei savigarbą“. Konvencijoje pabrėžiama tinkamai, pagal asmens poreikius, pritaikytų sąlygų, teikiamų veiksmingų individualizuotų paramos priemonių, suderintų su visiškos įtraukties tikslu, svarba. Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2006) pažymima, jog būtina skatinti su neįgaliaisiais dirbančių specialistų ir personalo mokymą, kad būtų geriau teikiama pagalba ir paslaugos.

Specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo problemas Lietuvoje nagrinėja daug mokslininkų: A. Ališauskas (2001, 2002) nagrinėja specialiųjų poreikių pažinimą, įvertinimą ir tenkinimą, J. Ruškus (1999) nagrinėja požiūrį į neįgaliosius istorinėje raidoje, o I. Kaffemanienė (2001) – moksleivių bei pedagogų požiūrį šiuolaikiniame laikotarpyje, J. Ambrukaitis, J. Ruškus (2002), J. Ambrukaitis, R. Giedrienė, T. Gudžienė, D. Kalesnikienė (2009) aptaria bendrųjų ugdymo programų pritaikymo būdus specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, A. Galkienė (1999, 2000, 2001, 2003, 2005), M. Barkauskaitė, V. Grincevičienė, V. Indrašienė, V. Pūkinskaitė (2001) nagrinėja specialiųjų poreikių turinčių vaikų palankiausios ugdymo aplinkos kūrimo problemas. Galima teigti, kad lietuvių mokslininkai specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą nagrinėja įvairiais aspektais.

Lietuva, perėmusi Europos Sąjungos švietimo ir socialinės politikos nuostatas, vis labiau plėtoja specialiųjų poreikių turinčių asmenų integraciją į visuomenę. Bet dar dažnai mūsų visuomenė nėra pasirengusi nuoširdžiai ir paprastai priimti kitokį savo narį, o rūpinimasis neįgaliaisiais būna deklaratyvus (Ruškus, 2002).

Ribotas veiklos galimybes turinčių žmonių integravimas į visuomenę – viena nūdienos aktualijų, siekiant suformuoti demokratinę sistemą, kurioje būtų realizuotas lygių galimybių įtvirtinimas kiekvienam asmeniui nepaisant negalios (Lygių galimybių įstatymas, 2003). J. Ruškaus (2002) teigimu, neįgaliųjų integracija į bendrojo lavinimo procesą rodo, kad iš esmės suvokta, jog pilietinėje visuomenėje negali būti atstumtųjų. Vaiko teisių konvencijoje (1999) pabrėžiama, kad būtina sudaryti galimybę nepilnaverčiui vaikui įgyti išsilavinimą, profesinį pasirengimą ir pasirengti darbinei veiklai. „Psichiškai ar fiziškai nepilnavertis vaikas turi gyventi pilnavertį gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje“ (Vaiko teisių konvencija, 1999, p. 12).

Specialiųjų poreikių turinčių mokinių integravimas į bendrojo lavinimo mokyklas yra apibrėžiamas kaip kaitos procesas (Ruškus, 2002, Ališauskienė, Miltelienė, 2004). Realizuojama specialiųjų poreikių turinčių vaikų teisė ugdytis ir būti ugdomiems pagal savo galias ne tik specialiojo ugdymo, bet ir bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau integracija neturi būti tik formalus šių vaikų perkėlimas iš vienos švietimo įstaigos į kitą. A. Galkienės (2003) teigimu, neįgalumą turinčių moksleivių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje praranda bet kokią prasmę, jei nėra sudaromos sąlygos pagal savo jėgas kiekvienam mokiniui dalyvauti ugdymo procese. Todėl būtina teikti specialiųjų poreikių turintiems mokiniams kvalifikuotą specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą.

Temos naujumas

Valstybinės švietimo strategijos (2003) 2003–2012 metų nuostatų pagrindiniuose siekiniuose yra pabrėžiama būtinybė sudaryti būtinausias socialines mokymosi sąlygas visiems jų stokojantiems asmenims ir pasiekti, kad visi specialiųjų poreikių turintys vaikai ir jaunimas turėtų galimybę mokytis visų tipų mokyklose jiems palankioje ugdymo(si) aplinkoje pagal formalus ir neformalus švietimo programas.

Pagalba mokiniams turi būti kompleksinė, apimanti visos mokyklos bendruomenės, įvairių specialistų bei socialinių partnerių pastangas, nukreiptas į vieningos pagalbos strategijos įgyvendinimą (Merfeldaitė, 2007).

Pagal LR Švietimo įstatymo (2011) 21 straipsnį mokyklose teikiama dvejopa pagalba specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams: specialioji ir specialioji pedagoginė

pagalba. Šios pagalbos paskirtis – „didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą“ (Š.Į., 2011, 21 str.).

Siekiant sudaryti kuo geresnes ugdymo(si) sąlygas visiems vaikams itin aktualia tampa mokytojo padėjėjo, kuris teikia specialiąją pagalbą, veikla bendrojo lavinimo mokykloje. R. Rose (2003) pastebi, kad mokytojams kartais būna labai sunku dirbti vieniems, be mokytojo padėjėjo pagalbos. Specialiųjų poreikių vaikams būtina teikti specialiąją pagalbą ugdymo(si) procese ir mokytojo padėjėjas tampa vienu iš pagrindinių asmenų, nuo kurio priklauso šių vaikų ugdymo(si) kokybė.

Mokytojo padėjėjo pareigybė Lietuvoje yra palyginti jauna. Nuo 2004 m. iki 2008 m. įvairaus tipo mokyklose įsteigta 444 mokytojo padėjėjo etatai (Abromaitienė, Kaušpėdienė, 2009). Švietimo ministerijos informacinės sistemos AIKOS (2011) duomenimis 2010 m. rugsėjo 10 d. Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklose dirbo 919 mokytojo padėjėjų.

P. Jucevičienė ir D. Lepaitė (2000), D. Lepaitė (2001), E. Martišauskienė (2008), G. Linkaitytė (2008), ir kt. nagrinėja pedagogo darbe būtinas kompetencijas. A. Ališauskas (2004) ir J. Ambrukaitis (2005) mini pedagogų kompetencijos trūkumą, kad ne visada gebama kokybiškai tenkinti vaikų specialiųjų ugdymo(si) poreikius. Bet nėra išnagrinėta kokių kompetencijų reikia mokytojo padėjėjui dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais ir padedant jiems ugdytis pagal poreikius. Svarbiu tampa mokytojo padėjėjo rengimo teikti specialiąją pagalbą klausimas.

A. Vilkelienė (2004) tyrinėjo pedagogo padėjėjo veiklos kryptis ir galimybes, L. Abromaitienė ir R. Kaušpėdienė (2009) tyrė mokytojo padėjėjo veiklą pedagogų bendruomenėje, T. Polučanskienė (2009) savo magistriniame darbe nagrinėjo mokytojo padėjėjo vaidmenį bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau išsamių tyrimų, nagrinėjančių mokytojo padėjėjo kompetencijas Lietuvoje, aptikti nepavyko.

Vadinasi, iškilo **mokslinė problema** (reikalaujanti išsamesnio tyrimo) nustatyti pagrindines mokytojo padėjėjo, dirbančio pradinėje klasėje bendrojo lavinimo mokykloje, kompetencijas, būtinas dirbant su vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, kad būtų sudarytos sąlygos ugdytis pagal individualius poreikius, kad būtų sukurta palankiausia šių vaikų ugdymo(si) aplinka.

Tyrimo objektas – bendrojo lavinimo mokyklų pradinių klasių mokytojo padėjėjo profesinės kompetencijos.

Probleminis klausimas – koks pradinių klasių mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų turinys.

Tyrimo tikslas – sukurti pradinių klasių mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų modelį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti literatūrą kompetencijos ir mokytojo padėjėjo vaidmens tema.
2. Apibūdinti mokytojo padėjėjo atliekamas funkcijas.
3. Ištirti, kokios pagalbos reikia pradinių klasių mokytojams.
4. Pateikti siūlymų dėl mokytojo padėjėjo kompetencijų turinio.

Tyrimo metodai:

1. Literatūros analizė.
2. Anketavimas.
3. Statistinė analizė naudojant SPSS 19.

Darbo struktūra:

Magistro darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, tyrimas (analizė), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba ir priedai. Bendra darbo apimtis – 70 puslapių.

Įvadinėje dalyje apibrėžti tiriamojo darbo objektas, tikslas ir uždaviniai, išnagrinėtas problemos aktualumas bei naujumas.

Pirmoje darbo dalyje apibrėžiama kompetencijos sąvoka, išnagrinėti teisės aktai, reglamentuojantys pagalbos teikimą specialiųjų poreikių turintiems mokiniams, aptartos mokytojo padėjėjo funkcijos.

Antroje dalyje pristatomi atlikto tyrimo duomenys, analizuojami apklausos, kuri buvo atliekama anketavimo būdu, rezultatai ir daromos išvados, kurios pagrindžia darbo pradžioje iškeltą tikslą ir uždavinius.

Darbo pabaigoje pateikiamos rekomendacijos švietimo politikams ir aukštosioms mokykloms.

DARBE VARTOJAMOS SĄVOKOS

Bendradarbiavimas – bendravimas, kurio metu asmenys padeda realizuoti vienas kito poreikius (Leonavičius, 1993).

Bendrasis ugdymas – pradinis ugdymas, pagrindinis ugdymas, vidurinis ugdymas (ŠĮ, 2011).

Integracija – tai skirtingų veiklos galimybių ir gebėjimų turinčių asmenų sistemingas susitikimas tikslingai veiklai (Galkienė, 2003, p. 20).

Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma (ŠĮ, 2011).

Kvalifikacija – Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų arba profesinės patirties ir turimų kompetencijų reikalingų tam tikrai veiklai, visuma (ŠĮ, 2011).

Mokinys – asmuo, kuris mokosi (ŠĮ, 2011).

Mokykla – juridinis asmuo, valstybės narės juridinio asmens ar kitos organizacijos padalinys, įsteigtas Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka, kurio pagrindinė veikla yra formalusis arba (ir) neformalusis švietimas (ŠĮ, 2011).

Mokymosi forma – švietimo teikėjo siūlomas ir asmens pasirinktas mokymosi organizavimo būdas (ŠĮ, 2011).

Mokytojas – asmuo, ugdantis mokinius pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas (ŠĮ, 2011).

Mokytojo padėjėjas – asmuo, kuris specialiųjų poreikių turintiems mokiniams padeda pasirūpinti savimi ir atlikti su mokymusi susijusią veiklą.

Pedagogas – asmuo, įgijęs aukštąjį (aukštesnįjį, įgytą iki 2009 metų, arba specialųjį vidurinį, įgytą iki 1995 metų) išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją (ŠĮ, 2011).

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (ŠĮ, 2011).

Ugdymas – dvasinių, intelektinių fizinių asmens galių augimas bendraujant ir mokant (ŠĮ, 2011).

1. KOMPETENCIJOS SAMPRATA

1.1. Kompetencijos sąvokos vartojimo erdvė

Kompetencijos sąvoka plačiau pradėta vartoti paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais. Tarptautinių žodžių žodyne randamas toks šio termino aiškinimas: *kompetencija* (lotynų k. *competentia* – atitikimas, gebėjimas) – tai funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos (TŽŽ, 2004, p. 545). Dažnai kompetencijos terminas vartojamas apibūdinant žmogaus pasirengimą tam tikrai veiklai. Pabrėžiamas praktinis tam tikrų gebėjimų taikymas. Remiantis L. Jovaiša (2007, p.121), *kompetencija* – gebėjimas pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiklą; įgaliotum turėjimas ką nors daryti. E. Motiejūnienė (2006) *kompetenciją* apibrėžia kaip žinių, gebėjimų ir nuostatų visumą, būtiną kiekvienam asmeniui, kad jaustų pasitenkinimą savo gyvenimu ir siektų tobulėti. G. Linkaitytė (2008) kompetenciją apibrėžia kaip potencialą veikti. *Kompetencija* – žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, sudaranti asmeniui sąlygas mobiliuoti, integruoti ir pritaikyti žinias sudėtingomis, kintančiomis ir nenuspėjamomis tam tikros veiklos sritys aplinkybėmis, o *esminės kompetencijos* – tai visų žmonių asmeninei gerovei, asmenybės vystymuisi, aktyviam pilietiškumui, socialinei integracijai ir užimtumui reikalingos kompetencijos (Girdzijauskienė, Gudynas, Jakavonytė, Jevsikova, 2010, p. 33).

Apibendrinant mokslininkų pastebėjimus, pateiktus kompetencijos sampratos aiškinimus, galima teigti, jog *kompetencija* – tai asmens žinių, gebėjimų ir nuostatų, veiklos ir teisės tai veiklai atlikti visuma.

Reikia pažymėti, jog mokslinėje literatūroje, tiriančioje kompetencijas įvairiais aspektais, pastebima, jog dažnai vartojama *gebėjimo* ar *kvalifikacijos* sąvoka.

L. Jovaiša (2007, p.80) teigia, jog, *gebėjimas* – fizinė ir psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį; mokėjimo prielaida ir padarinys. E. Jurašaitė (2004, p.17), siekia nubrėžti ribą tarp šių dviejų sąvokų ir nurodo, kad *gebėjimai* atsiskleidžia per individualius, nuo situacijos priklausančius veiksmus, o *kompetencijos* įkūnija daugiau apibendrinamąją ir vertinamąją funkciją. Kitaip sakant, tam tikrus gebėjimus turintis individas yra pajėgus veikti jam žinomose situacijose, o kompetencija suteikia galimybę veikti įvairiuose kontekstuose.

Pagal LR Švietimo įstatymą (2011) *kvalifikacija* – Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų, reikalingų tam tikrai veiklai, visuma. Anot L. Jovaišos (2007, p.129), *kvalifikacija* – profesinio ugdymo reikalavimų įgyvendinimo kokybė. Galima teigti, kad kvalifikacija perteikia tam tikrą žinių ir įgūdžių

būklę, kuri gali būti patikrinta normomis ir sertifikatais, o kompetencija atsiskleidžia tik per savo veiklos organizavimą. P. Jucevičienės ir D. Lepaitės teigimu, „būtent kompetencija, o ne kvalifikacija ar tik įgūdžių imtis įgalina veikti skirtinguose veiklos kontekstuose ir nuolat besikeičiančiose veiklos sąlygose“ (2000, p.47).

R. Laužackas (2005), atskirdamas kompetencijos ir kvalifikacijos terminus, atkreipia dėmesį į tai, kad *kompetencijos* sąvoka vartojama tada, kai tenka pabrėžti profesines žmogaus galias praktinėje veikloje, o *kvalifikacijos* sąvoka – kai kalbama apie tai, ką žmogus įgijo švietimo sistemoje. Jeigu kvalifikacija gali būti patvirtinama formaliais diplomais, tai kompetencija – tik veiklos faktais ir rezultatais. Pavyzdžiui, kvalifikacija suteikia teisę verstis tam tikra profesine veikla – mokyti pradinių klasių mokinius, o kompetencija atspindi sugebėjimą mokyti kokybiškai.

Akivaizdu, kad kompetencija yra suprantama plačiau nei gebėjimų ir kvalifikacijos samprata. Kompetencija parodo ne tik tai, ką asmuo žino, bet ir tai, kaip jis turimas žinias panaudoja.

R. Laužackas (2006), kalbėdamas apie profesinę veiklą, pabrėžia gebėjimą savarankiškai, kokybiškai, t. y. kompetentingai, veikti tam tikroje srityje. Šis mokslininkas atskleidžia bendrųjų kompetencijų struktūrą, išskirdamas formalius, asmeninius ir socialinius gebėjimus (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Bendrųjų kompetencijų struktūra (pagal R. Laužacką, 2006)

Formalus Gebėjimai	Asmeniniai Gebėjimai	Socialiniai Gebėjimai
<p>Kognityvinės srities: analitinis, sisteminis ir kritinis mąstymas; kūrybingumas; problemų sprendimo gebėjimai ir kt.</p> <p>Psichomotorinės srities: koordinuotumas; reakcijos greitis; koncentruotumas ir kt.</p>	<p>Veiklos atžvilgiu: tikslumas; sąžiningumas; atsakingumas; kruopštumas ir kt.</p> <p>Savęs atžvilgiu: savarankiškumas; savikritiškumas; pasitikėjimas; optimizmas ir kt.</p>	<p>komunikabilumas; tolerancija; partneriškumas; korektiškumas; nuoširdumas ir kt.</p>

Bendrujų kompetencijų formaliems gebėjimams priskiriami kognityvinės ir psichomotorinės srities gebėjimai. Asmeninių gebėjimų grupę sudaro veiklos ir savęs atžvilgiu skiriamos asmens savybės. Socialiniams gebėjimams priskiriami gebėjimai, kurie reikalingi žmogui bendraujant su kitais. Bendrosios kompetencijos yra išugdomos, jos orientuotos į asmenybę, į gyvenimą.

Bendrosios kompetencijos yra susijusios ir papildo viena kitą. Jas sustiprina tokie aspektai, kaip kritinis mąstymas, kūrybingumas, problemų sprendimas, iniciatyvumas, pavojaus įvertinimas, sprendimų priėmimas, jausmų valdymas, kurie susiformuoja kompetencijas taikant gyvenimiškose situacijose.

Plati kompetencijų sąvokos vartojimo erdvė sudaro prielaidas įvairiai kompetencijas klasifikuoti, grupuoti (pagal mokslo sritis, funkcijas ir kt.) (Pukevičiūtė, 2009). V. J. Pukevičiūtė skiria tokias kompetencijas:

Dalykinė kompetencija, kuri suprantama kaip būtinas specifinis sugebėjimas atlikti tam tikras užduotis.

Metodų arba strateginė kompetencija, kuri suprantama kaip gebėjimas valdyti technikas, technologijas, pasitelkti į pagalbą ir pasirinkti tam tikrus būdus sprendžiant problemas bei atliekant užduotis.

Asmens socialinė kompetencija, kuri pasireiškia bendraujant su kitais žmonėmis ir asmeninėje sferoje, mokymo(si) bei darbo vietoje.

Asmeninė kompetencija apjungianti visumą individo asmeninių ypatumų ir elgesio savybių, kurie įvairiose gyvenimo, mokymosi, profesinės veiklos situacijose padeda sėkmingai naudoti asmeninį potencialą (žinias, įgūdžius ir gebėjimus) bei pasireiškia kūrybiškumu, gebėjimu spręsti konfliktines situacijas.

Atsižvelgiant į tai, kad kompetencijos sąvoką skirtinguose kontekstuose nagrinėja daugelis autorių, galima teigti, jog tai plati sąvoka, kurios aiškinimas ir apibrėžtis gali skirtis konkrečiame kontekste. Remiantis šiais pastebėjimais, kitame poskyryje bus nagrinėjama kompetencijos sąvoka konkrečioje – edukologijos srityje.

1.2. Kompetencijos sąvoka edukologijoje

Kompetencijos formuojasi pamažu. Iš pradžių įgyjama tam tikrų žinių, plėtojami kognityviniai ir praktiniai įgūdžiai, formuojamos tam tikros nuostatos, požiūriai ir vertybės, atsiranda naujos veiklos poreikis, atsiranda motyvacija veiklai. Įgijus daugiau praktinės patirties, susiformuoja veiklos gebėjimai: gebėjimas panaudoti ir taikyti įvairias priemones, gebėjimas veikti tam tikrose grupėse, gebėjimas veikti savarankiškai. Kai šie gebėjimai panaudojami adekvačiame kontekste, o individo veikla pripažįstama kaip reikšminga bei naudinga tam kontekstui ir pačiam individui, individas gali būti laikomas kompetentingu.

Edukologijoje kompetencija saistoma su visais individo gebėjimais, interesais ir poreikiais, vienijančiais kognityvinius, vertybinius, emocinius, motyvacinius veiklos aspektus (Pukevičiūtė, 2009) ir yra dažna tyrimų sritis. Naujajame Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) *kompetencija* apibrėžiama kaip gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma.

Veiklos kompetenciją nagrinėjo P. Jucevičienė, D. Lepaitė (2000, 2001), profesines mokytojų kompetencijas tyrė E. Jurašaitė (2004), M. Barkauskaitė, P. Pečiuliauskienė (2007), E. Martišauskienė (2008), profesines kompetencijas ir kompetentingumą aprašė R. Laužackas (2005), bendrųjų kompetencijų ugdymą profesinio rengimo srityje nagrinėjo P. Pečiuliauskienė (2007). Akivaizdu, kad įvairūs mokslininkai kompetencijos sąvoką edukologijoje tyrinėja įvairiais aspektais.

2007 m. buvo patvirtintas mokytojų profesinės kompetencijos aprašas. Šis aprašas nustato vieningus mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo kriterijus, reikalingus dirbti pedagoginėje profesinėje veikloje. Mokytojo profesijos kompetencijos apraše (2007) išskiriamos keturios kompetencijų grupės:

1. **Bendrakultūrinė kompetencija** – žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą žmogaus veiklą konkrečioje (-se) kultūroje(-se). Mokytojo profesijos bendrakultūrinę kompetenciją sudaro mokėjimas ir sugebėjimas saugoti ir plėtoti Lietuvos kultūrą, dalyvauti kuriant pilietinę visuomenę, gerbti ugdytinių socialinį, kultūrinį, kalbinį ir etninį tapatumą, mokyti mokinius vadovaujantis bendražmogiškais vertybėmis.

2. **Profesinė kompetencija** – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo veiklai, jos nspecifikuojant pagal ugdymo turinio sritis. Mokytojo profesines kompetencijas sudaro: informacinių technologijų naudojimo, ugdymo(si) aplinkų kūrimo, dalyko turinio

planavimo ir tobulinimo, mokymo(si) proceso valdymo, mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo, mokinių motyvavimo ir paramos jiems, mokinio pažinimo ir jo pažangos pripažinimo, profesinio tobulėjimo kompetencijos.

3. **Bendroji kompetencija** – žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai, kitos asmeninės savybės, reikalingos mokytojo veiklai ir galimos perkelti iš vienos rūšies veiklos į kitą. Mokytojo profesijos bendrąsias kompetencijas sudaro komunikacinė ir informacijos valdymo, bendravimo ir bendradarbiavimo, tiriamosios veiklos, reflektavimo ir mokymosi mokyti, organizacijos tobulinimo bei pokyčių valdymo kompetencijos.

4. **Specialiosios kompetencijos** – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą jo veiklą konkrečiame ugdymo turinio koncentre/srityje. (Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas, 2007).

Remiantis Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimo ataskaita (2009), „Lietuvos švietimo politikoje yra žmoniškųjų išteklių rengimo veiklų ir prioritetų disbalansas, kai visas dėmesys yra sukoncentruotas į formalias pedagogų kompetencijas (diplomai, atestacija ir pan.), o dėmesys neformaliųjų, kasdieninio pedagoginio darbo kompetencijų ugdymui yra menkas“.

„Šiuolaikinių pokyčių kontekste keliami reikalavimai visų profesijų žmonėms“ (Pečiuliauskienė, 2007, p.132). Pedagogas, kaip ir kitų profesijų atstovai, atlieka daug skirtingų funkcijų, vadinasi jis turi turėti daug skirtingų kompetencijų, kad galėtų jas taikyti daugelyje situacijų, kad pasiektų iškeltus tikslus, įvykdytų skirtingas užduotis ir išspręstų atsiradusias problemas, nes pedagogas gali būti kompetentingas tik konkrečiame kontekste, kuriame jis veikia.

2. MOKYTOJO PADĖJĖJO VAIDMUO UGDYMO(SI) PROCESĖ

2.1. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas ir specialioji pedagoginė pagalba. Teisės aktai

Kai Lietuva buvo sovietinėje erdvėje, klestėjo specialiosios mokyklos. Tuo metu Europoje, JAV imta pripažinti, jog žmonių skirtingumas yra normalus reiškinys ir kad mokymas turi būti pritaikomas vaiko gebėjimams, kad pedagogika būtų orientuota į asmenybę. Vakarų demokratinėse valstybėse tradicinį medicininį – reabilitacinį segregacinį požiūrį neįgaliųjų asmenų ugdymo politikoje pakeitė socialinis lygių galimybių integracinis modelis jau prieš kelis dešimtmečius.

1990 m. kovo 11 d. nepriklausomos Lietuvos atkūrimas sukūrė būtinybę imtis visas švietimo sritis aprėpiančios pertvarkos. Lietuvai reikėjo atsikratyti priklausomybės nuo sovietinės ideologijos, modeliuoti ir kurti naują švietimo tikslų, uždavinių sampratą, struktūras, ugdymo turinį, metodus, strategijas, ką Vakarų Europos valstybės, Skandinavijos šalys kūrė dešimtmečius, nuolat reformuodamos, tobulindamos, keisdamos ir atnaujindamos (Ambrukaitis ir kt., 2009).

2.1.1. Teisės aktai, reglamentuojantys specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymą

Lietuvos pasirašyti tarptautiniai dokumentai įpareigoja vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, vadovautis Europos Sąjungos teisiniais dokumentais, paisyti tarptautinių nuostatų visose visuomenės gyvenimo srityse. Socialinė bei specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo politika privalo atitikti bendrą Europos Sąjungos politikos kontekstą, t.y. būti grindžiama tarptautiniais reikalavimais užtikrinant socialinę specialiųjų poreikių turinčių asmenų apsaugą bei ugdymą(si) pagal jų gebėjimus ir interesus.

Lygias specialiųjų poreikių asmenų galimybes švietime pabrėžia Jungtinių Tautų Organizacijos asamblėjos 1993 m. priimtos „Lygių galimybių teikimo neįgaliesiems bendrosios taisyklės“, Salamankos deklaracijoje (1994), 1996 m. Europos komisijos priimta „Nauja Europos Bendrijos strategija neįgaliesiems“, „Vaiko teisių konvencija (1995), Neįgaliųjų teisių deklaracija (2007) ir kiti Europos Sąjungos teisės aktai. Tai dokumentai, kuriuos pasirašė ir įsipareigojo vykdyti ir Lietuva.

Lietuvos Respublikoje neįgalių žmonių švietimą reglamentuoja tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvoje priimti teisės aktai. Jie įtvirtina bei užtikrina neįgalių asmenų teisę

mokytis ir būti ugdomiems. Į kiekvieną žmogų siekiama žiūrėti, kaip į svarbiausią Europos turtą (A Memorandum of Lifelong Learning, 2000).

1991 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą (nauja redakcija 1998), kuris apibrėžė ne tik suaugusiųjų neįgaliųjų, bet ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų teisę būti ugdomiems mokykloje, esančioje arčiausiai jų gyvenamosios vietos.

Pagrindinis švietimo klausimus reglamentuojantis teisės aktas Lietuvoje yra Švietimo įstatymas (2011). 2011 m. kovo 17 d. priimtas įstatymas atspindi specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo integraciją į visą švietimo sistemą. Bendrojo lavinimo mokykloje nebelieka specialiojo ugdymo, nes specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas įsilieja į bendrąjį švietimą, kuriuo „siekiama suteikti kiekvienam asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus“ (ŠĮ, 2011, 1 str.).

Tikėtina, kad priimtas ugdymo politiką reglamentuojantis Švietimo įstatymas (2011) galutinai panaikins dualizmą ugdymo sistemoje, kai bendrojo ir specialiojo ugdymo sistemos yra atskirtos. Nauju įstatymu integruotas ugdymas pripažįstamas sudedamąja nacionalinio ugdymo dalimi. Specialusis ugdymas tampa sudedamąja bendrojo ugdymo dalimi.

Vienas iš švietimo sistemos principų yra lygios galimybės. ŠĮ (2011) pabrėžiama, kad „švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują“ (ŠĮ, 2011, 5 str.).

Pagal ŠĮ (2011) 14 str. mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias.

Pagal naująjį švietimo įstatymą (2011, 29 str.) į specialias, ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklas, skirtas mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti priimami asmenys, turintys didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių. Vadinasi, visi kiti mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdomi bendrojo lavinimo mokyklose kartu su savo bendraamžiais.

Pagal ŠĮ (2011) 34 str. mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, jeigu jo tėvai (globėjai, rūpintojai) pageidauja, sudaromos sąlygos ugdytis arčiau jo gyvenamosios vietos esančioje ikimokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigoje arba bet kurioje valstybinėje, savivaldybės (regiono) mokykloje, skirtoje mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Švietimo prieinamumu mokiniams, turintiems

specialiųjų ugdymosi poreikių, rūpinasi savivaldybė, kurios teritorijoje jie gyvena. Švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją ir socialinę pedagoginę pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje ir specialiosiomis mokymo priemonėmis.

Pagal ŠĮ 14 str. mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, formaliojo švietimo programas gali baigti per trumpesnę ar ilgesnę negu nustatytą laiką, gali mokytis su pertraukomis, šias programas gali baigti atskirais moduliais. Mokiniai, turintys labai didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo mokyklose (klasėse), skirtose mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių gali mokytis iki 21 metų.

Tikėtina, kad priėmus naująjį ŠĮ (2011) artimiausiu metu bus priimami nauji teisės aktai, detalizuosiantys specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymą.

2.1.2. Specialieji ugdymo(si) poreikiai

Ne kiekvienas iš mūsų gali užrašyti natomis išgirstą melodiją ar nutapyti portretą, net ne kiekvienas mokame įkalti vinį. Kai kurie neįgalieji skirtingose veiklos srityse gali pasiekti daug daugiau už mus, sveikuosius. Taigi, galime daryti išvadą, kad neįgalieji nėra nieko negebantys asmenys, o tik tam tikri sutrikimai lemia jų veiklos ribotumą, specialiųjų poreikių atsiradimą.

Lietuvos švietimas yra grindžiamas pagrindinėmis tautos, Europos ir pasaulio kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos vertės ir orumo, artimo meilės, prigimtinių žmonių lygybės, žmogaus laisvių ir teisių, tolerancijos teigimu (Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatos, 2003). Lietuvai pasukus švietimo humanizavimo kryptimi, vis labiau pripažįstant asmenų skirtingumą ir jų poreikių individualumą, keičiasi ir vartojamos sąvokos. Siekiama kiek įmanoma sumažinti bet kokią neigiamą atspalvį, t.y. niekinamą požiūrį į asmenį.

Jau atsisakyta biomedicininio pagrindu konstruotų sąvokų, (pavyzdžiui, tokių kaip defektyvus, nenormalus žmogus, debilas, imbecilas, atsilikėlis, invalidas ir kt.), akcentuojančių biologinį ar funkcinį sutrikimą. A. Galkienės (2005) teigimu, šiuo metu visuomenėje vyrauja socialinis požiūris į neįgalumą. Visuomenė ypatingą dėmesį skiria atliekamai veiklai, o tam tikri biologiniai ar funkciniai asmens sutrikimai gali lemti veiklos ribotumą. Pavyzdžiui, aklas žmogus negali perskaityti teksto mums įprastomis raidėmis, todėl jam atsiranda specialusis poreikis realizuoti skaitymo funkciją kitu būdu, išmokstant Brailio raštą ar panaudojant kompiuterines technologijas. Bet kiekvienas regintis asmuo gali patekti į

panašią situaciją, kai negali perskaityti teksto užsienio kalba, nes jos nemoka. Atsiranda specialieji poreikiai išmokyti kalbą arba gauti vertėjo paslaugą. Taigi, specialiesiems poreikiams priskiriami tie poreikiai, kurių sprendimas įgalina atlikti daugumai žmonių įprastą veiklą (Galkienė, 2005).

Ugdymo(si) procese išryškėjantys specialieji poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (ŠĮ, 2011, 2 str.). Juos patenkinus didėja veiklos ir dalyvavimo galimybės. L. Samsonienė (2006, p. 25) pabrėžia, kad norint suprasti, kokia pagalba vaikui reikalinga yra labai svarbu „tinkamai įvertinti padėtį, kelti konkrečius klausimus, o ne pasitenkinti bendro pobūdžio frazėmis apie vaiko nesimokymą ar nemokėjimą“. Dar vis dažnai pasitaiko, kad mokytojai mokinį apibūdina taip: „nieko nežino, nieko nemoka, nieko nenori“. Toks apibūdinimas visiškai nenusako problemos. L. Samsonienės (2006) teigimu, tik konkrečiai apibūdinus problemą, galima atpažinti tikrąsias mokinio nesėkmingo mokymosi priežastis: ar tai būtų nedėmesingumas, bloga atmintis, vizualinių ar girdimųjų procesų sutrikimai ir kt. Jeigu yra kelios problemos, reikia pamėginti surasti pagrindinę, labiausiai trukdančią mokytis ir tada tinkamai organizuoti mokinio ugdymąsi.

Pagal „Specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarką“ (2002), Lietuvoje skiriama 10 specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų grupių:

1. Intelektų sutrikimai.
2. Specifiniai pažinimo sutrikimai arba pažinimo procesų neišlavėjimas.
3. Emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai.
4. Kalbos ir kiti komunikaciniai sutrikimai.
5. Klausos sutrikimai.
6. Regos sutrikimai.
7. Judesio ir padėties sutrikimai.
8. Lėtiniai somatiniai ir neurologiniai sutrikimai.
9. Kompleksiniai sutrikimai.
10. Kiti raidos sutrikimai.

Vaikai, turintys intelekto, sensorikos ar fizinių sutrikimų, dažnai vadinami specialiųjų poreikių vaikais. A. Galkienė (2005) siūlo vadinti vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, pabrėžiant veiklos ypatumus, o ne nevienodą padėtį bendruomenėje. Pvz.: mokinys, turintis judėjimo sunkumų ar mokinys besimokantis pagal individualizuotą programą.

Priimtame naujajame ŠĮ (2011) nebevertojamas terminas „specialiųjų poreikių vaikai“, jis pakeistas į terminą „specialiųjų poreikių turintys vaikai“. Tikėtina, kad priėmus naująjį ŠĮ (2011), šios sąvokos vartojimas keisis ir kituose teisės aktuose bei mokslininkų darbuose.

Norint tinkamai organizuoti specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą, pritaikyti ugdymo programą, būtina juos pažinti, nustatyti individualius jų poreikius.

Pagal ŠĮ (2011) mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių pirminį įvertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija (buvusi Specialiojo ugdymo komisija). Mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertina Pedagoginė psichologinė tarnyba ir specialųjį ugdymąsi skiria Pedagoginės psichologinės tarnybos vadovas, atskirais atvejais – mokyklos vadovas su tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimu švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta tvarka.

Specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tikslas – nustatyti pagalbos bei paslaugų reikalingumą, taip siekiant sudaryti specialiųjų poreikių turintiems vaikams kuo optimalesnes ugdymo(si) sąlygas. Pagal ŠĮ (2011, 14 str.) mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupės nustatomos ir jų specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka. Šiuo metu specialiųjų poreikių įvertinimo bei nustatymo tvarką Lietuvoje reglamentuoja du teisės aktai: „Asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarka“ (2000) ir „Specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka“ (2002). Šios tvarkos apibrėžia pedagoginį ir psichologinį asmenų įvertinimą, specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymą bei specialiojo ugdymo paslaugų skyrimą, mokyklos ir mokinio tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybę, siekiant užtikrinti tinkamą, vaiko gebėjimus pritaikytą ugdymą ir reikiamą pagalbą (Ambrukaitis ir kt., 2009). A. Ališausko (2002) nuomone, vertinimas turi būti tęstinis, labiausiai orientuotas į ugdymo(si) būklę ir pokyčius, į tai, ką ugdytinis gali ir ko ne, ką jis moka ir ko nemoka, kokia ugdytojų pagalba kam reikalinga.

Yra parengtas „Mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo“ projektas (2010). Šiame projekte apibrėžiant specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo specifiką siekiama dermės tarp švietimo ir sveikatos apsaugos sistemose naudojamų sąvokų bei specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo kriterijų, norima pagal tarptautinius standartus patikslinti sutrikimų klasifikaciją.

Projekte (2010) pagal ugdymosi sunkumų pobūdį ir trukmę (pastovus, ilgalaikis, laikinas) išskiriamos trys mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupės:

1) Mokinių, turinčių negalių grupė. Šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys raidos, sensorinių, fizinių funkcijų ir kitų sveikatos sutrikimų ir šių sutrikimų priežasties pašalinti pedagoginėmis priemonėmis neįmanoma. Šios grupės asmenims nustatoma sunki, vidutinė ar lengva negalė bei skiriamos ugdymo, specialiosios pedagoginės pagalbos ir papildomos medicininės, socialinės paslaugos. Mokinių, turinčių negalių, grupei priskiriami mokiniai turintys intelekto, regos, klausos sutrikimą, kochlearinių implantų naudotojai, turintys judesio ir padėties bei neurologinių sutrikimų, įvairiapusių raidos sutrikimų, kurčneregystę ar kompleksinę negalią.

2) Mokinių, turinčių sutrikimų grupė. Šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys mokymosi (skaitymo, rašymo, matematikos mokymosi), o taip pat elgesio ir emocijų, kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, kurie pasireiškia vaikui įsisavinant programą. Šiems mokiniams reikalingas ilgalaikis specialusis ugdymas, jiems gali būti skiriamos specialiojo pedagogo, logopedo, psichologo, socialinio pedagogo ir/ar medicininės paslaugos.

3) Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų grupė. Šiai grupei priskiriami mokiniai, kuriems dėl nepalankios (kultūrinės/kalbinės, pedagoginės, socialinės ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant Bendrąsias programas. Sunkumai laikini ir asmens ugdymosi poreikiai sprendžiami suteikiant pedagoginę, psichologinę, specialiąją pedagoginę ar socialinę pedagoginę pagalbą. Šiai grupei priskiriami mokiniai besimokantys ne gimtąja kalba (migrantai), turintys sulėtėjusią raidą, turintys sveikatos problemų, esantys nepalankioje socialinėse – ekonominėse ar/ir šeimos sąlygose, patiriantys emocinę krizę, nerealizuojantys ypatingų gabumų (Mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo“ projektas, 2010).

Ar mokinys turi specialiųjų ugdymosi poreikių, kokia pagalba, kaip dažnai jam reikalinga, nustato savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos arba Vaiko gerovės komisija (ŠĮ, 2011). Atsižvelgiant į nustatytus mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius pritaikomi ugdymo planai, ugdymo metodai ir būdai, ugdymo vieta, parenkamos mokymo, techninės pagalbos priemonės, teikiama specialistų pagalba.

Aprašo projektas (2010) atitinka Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) nuostatas dėl asmenų specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo. Tikėtina, kad priėmus naująjį ŠĮ (2011) mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių,

grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas bus patvirtintas artimiausiu metu.

Palaipsniui Lietuvoje tobulėja specialiųjų poreikių asmenų pedagoginio psichologinio įvertinimo sistema, keičiasi požiūris į specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo organizavimą, plečiasi ugdymo formų pasirinkimo galimybės. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų ugdymą reglamentuojančiais teisės aktais siekiama užtikrinti, kad šių asmenų ugdymo(si) proceso metu būtų pasiektas pagrindinis švietimo tikslas – „išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą ir sveikai gyventi“ (ŠĮ, 2011, 3 str.).

2.1.3. Integruotas ugdymas ir specialioji pedagoginė pagalba

Jau du dešimtmečius gyvename atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje. Per pastaruosius metus švietimo sistema labai keitėsi, kartu keitėsi ir požiūris į mokinius, kurie susiduria su mokymosi sunkumais. Demokratinėje visuomenėje pripažįstamas kiekvieno asmens individualumas. 1991 m. priėmus Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą (nauja redakcija 1998), imta kalbėti apie neįgaliųjų socialinės integracijos principus. 1993 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja patvirtino lygių galimybių neįgaliesiems asmenims teikimo bendrąsias taisykles ir Vaiko Teisių Konvenciją, kurioje sakoma, kad „psichiškai ir fiziškai nepilnavertis vaikas turi gyventi pilnavertį gyvenimą“ ir turi teisę „gauti išsilavinimą, <...> ypatingą globą ir rūpinimąsi“ (Vaiko Teisių Konvencija, 1995, p.9). Europoje siekiama sukurti integruotą visuomenę (A Memorandum of Lifelong Learning, 2000). Tai svarbūs tarptautiniai teisės aktai, ginantys žmonių su negale teises, kurie paskatino turinčių specialiųjų poreikių vaikų įsiliejimą į bendrojo lavinimo mokyklas.

Kiekvienas turi teisę į pilnavertį ugdymą, o mokykla, kaip pagrindinė vaiko ugdymo ir socializacijos institucija, privalo sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui įgyti jo prigimtį atitinkantį išsilavinimą. Dėmesys nuo mokinio negalės perkeliamas į ugdymo procesą, prabilta apie specialiąsias pagalbos priemones, užtikrinančias kokybiško švietimo prieinamumą kiekvienam. Suformuota nuostata, kad turi būti sudarytos sąlygos specialiosios pedagoginės pagalbos teikimui bendrojo lavinimo mokyklose specialiųjų poreikių turintiems vaikams.

Sumažėjo asmenų, gyvenančių ugdymo įstaigose, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, besimokančių specialiosiose mokyklose ar specializuotose klasėse, skaičius. Pasikeitė specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo būdai, jų ugdymo aplinka. Šie mokiniai ugdomi aplinkoje, kuo panašesnėje į tą, kurioje ugdomi specialiųjų poreikių neturintys vaikai (Hallahan, Kauffman 2003). Specialiųjų poreikių mokiniai, kaip ir visi kiti, turi teisę priklausyti klasei, grupei, mokyklai ir būti jos dalimi, turi teisę į mokslą, į vienodą rūpinimąsi, pagarbą ir globą.

Specialiųjų poreikių turintiems vaikams įsitraukiant į ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje, susiformavo integruoto ugdymo sistema. V. Gudonis (1997) teigia kad, specialiųjų poreikių turinčių vaikų integruoto ugdymo sėkmė priklauso nuo ekonominių šalies galimybių, žmonių kultūrinio lygio, tradicijų, požiūrių bei vertybių sistemos, pakankamo specialistų skaičiaus ir jų kvalifikacijos.

Ugdant integruotai bendrasis ir specialusis ugdymas susipina, papildo vienas kitą ir tampa viena sistema. Šioje sistemoje mokytojas, pasitelkęs efektyviausius ir pažangiausius metodus, gali palengvinti mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymąsi.

Įvairūs autoriai pateikia skirtingus integracijos sąvokos apibūdinimus:

Integracija – tai skirtingų veiklos galimybių ir gebėjimų turinčių asmenų sistemingas susitikimas tikslingai veiklai (Galkienė, 2003, p. 20), o **integruotas vaikų ugdymas** – tai skirtingų galimybių ir gebėjimų turinčių asmenų susitikimas sistemingai pedagoginei veiklai, partneriškais pagrindais sprendžiant individualiais asmens poreikiais grindžiamus ugdymo ir ugdymosi tikslus (Galkienė, 2003, p. 146).

Integracija į bendrojo ugdymo mokyklą reiškia tai, kad įvairių (mokymosi, elgesio, intelekto, fizinių) sutrikimų turintys vaikai yra įtraukiami į bendrojo ugdymo aplinką ir mokomi drauge su bendraamžiais vaikais. Mokyklinė integracija negalima be atitinkamų specifinių pagalbos priemonių, bendravimo ir partnerystė (Ruškus, 2002).

Taigi, specialiųjų poreikių turintys mokiniai tampa įprastos švietimo sistemos dalimi, nors jų mokymosi tikslai bei poreikiai skirtingi nuo kitų mokyklos mokinių.

Integracija gali būti skirtinga. T. Jonsson (1995) išskiria šias integracijos formas:

Fizinė integracija. Šia integracijos forma siekiama mažinti fizinį atstumą tarp neįgaliųjų ir įgaliųjų.

Funkcinė integracija. Šia integracijos forma siekiama mažinti funkcinį atstumą tarp neįgaliųjų ir įgaliųjų. Tai gali būti keitimasis sumanumu veikloje, pavyzdžiui, muzikinėje, meninėje.

Socialinė integracija. Šia integracijos forma siekiama mažinti socialinį atstumą bei skatinti savaiminį neįgaliųjų ir įgaliųjų bendravimą.

Visuomeninė integracija. Šia integracijos forma siekiama plėsti socialinę sąveiką apimant visą visuomenę.

Yra vartojamas ne tik *integracijos* terminas. Neretai išgirstame žodį *inkliuzija*. *Integracijos* sąvoka vartojama kalbant apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo vietą, kaip jie ugdomi kartu su bendraamžiais bendro ugdymo institucijoje. *Inkliuzijos* sąvoka reikštų, jog specialiųjų poreikių turintys asmenys yra ne tik ugdomi kartu su savo bendraamžiais, bet ir bendrų ugdymo programų pagrindu, kokybiškai jas individualizuojant ir pritaikant jas specialiesiems ugdytinių poreikiams. Šiuo atveju, inkliuzinis ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė (Bagdonas, 1997).

R. Dudzinskienės, D. Kalesnikienės ir kt. (2010) teigimu, inkliuzinis ugdymas – toks, kaip suprantamas labiausiai išsivysčiusiose Europos valstybėse – veiksmingas ir kokybiškas įvairių poreikių mokinių mokymas drauge pritaikytoje aplinkoje – būtinas siekiant harmoningo ir solidaraus visų visuomenės narių sugyvenimo ir saugumo, kiekvieno asmens gyvenimo kokybės.

J. Ruškus (2002) teigia, kad *inkliuzija* – tai buvimo drauge ir skirtybės toleravimo filosofija ir ją atspindi šie principai:

- priklausyti bendruomenei ir būti jos priimtam,
- nuolatiniai įvairūs socialiniai santykiai ir draugystė,
- šeimos, specialistų ir bendruomenės partnerystė,
- viena „mokykla visiems“, vienodos ugdymo institucijų struktūros ir sveikiesiems, ir neįgaliesiems vaikams,
- visiškai įgyvendintos žmogaus teisės,
- kiekvienas – ir neįgalusis, ir sveikas – geba integruotis ir padėti integruotis kitam,
- galimybė atlikti įvairius socialinius ir profesinius vaidmenis,
- priklausomybės nuo kitų žmonių mažinimas,
- inkliuzijos esmė – visi laimi būdami drauge.

A. Galkienė (2001) nurodo, kad inkliuzija yra angliško termino *inclusion* tiesioginis atitikmuo. Autorės nuomone, nereikėtų užsienio kalbų terminijos tiesiogiai perkelti į lietuvių kalbą, ypač kai *inclusion* (lot. *Inclusus* – uždarytas) reikšmė tarptautinių žodžių žodyne (Vaitkevičiūtė, 2001) yra *įsiterpimas, intarpas*, o tai suponuoja labai nemalonų asmens įterpties vaizdinį.

Valstybinei lietuvių kalbos komisijai reikėtų apsispręsti dėl specifinę prasmę turinčio anglų kalbos žodžio *inclusion* vertimo į lietuvių kalbą (sulietuvinti anglišką žodį arba surasti naują analogą lietuvių kalboje), nes teikiant informaciją ir susikalbant atsiranda daug sunkumų ir nesusipratimų.

Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių socialinė padėtis priklauso nuo ugdančių žmonių – tėvų, pedagogų pozicijos. Sėkmingas integruotas ugdymas leidžia neigaliesiems pasijusti visaverte visuomenės dalimi. Jau beveik niekas nepasisako už izoliuotą vaiką su negale ugdymą. Šie vaikai turi augti ir ugdytis įprastoje aplinkoje, bendrauti su kitais vaikais. Integruotas vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymas neatsiejamas nuo pedagogų pasirengimo dirbti su tokiais vaikais. Tam reikalingos specialios pedagogų žinios, mokėjimai, įgūdžiai, gebėjimai sudaryti optimalias sąlygas specialiųjų poreikių vaikų ugdymui(si).

Šiandieninėje mokykloje ypač svarbus mokytojų noras ir pastangos įtraukti kiekvieną klasės mokinį į bendrą mokymąsi, kad specialiųjų poreikių mokiniai galėtų dalyvauti bendroje veikloje su savo bendraamžiais. R. Dudzinskienė, D. Kalesnikienė ir kt. (2010, p.11) teigimu, „mokytojų pastangos ir noras taikyti inovatyvius metodus, gerosios patirties sklaida tarp kolegų, mokymasis iš klaidų gali padėti mokytojams kurti kokybišką edukacinę aplinką visiems mokiniams, nepaisant jų protinių ar fizinių gebėjimų, socialinių šeimos sąlygų, kultūros ar rasės skirtumų“.

Pedagogai, organizuodami integruotą ugdymą(si) taiko įvairias mokymo strategijas. D. P. Hallahan ir J. M. Kauffman (2003) rekomenduoja taikyti šias strategijas:

Specialistų komandų darbas. Tai komandos, kurias sudaro įvairių sričių specialistai, dažniausiai bendrojo ir specialiojo ugdymo pedagogai, bendradarbiaujantys su bendrųjų klasių mokytojais dėl ugdymo strategijų taikymo sunkiai mokomiems vaikams. Šių komandų paskirtis – skatinti bendrųjų klasių mokytojus prisiimti atsakomybę už sunkiai mokomus vaikus ir siekti, kad būtų kuo mažiau besikreipiančių dėl specialiojo ugdymo.

Kolegų bendradarbiavimas. Tai procesas, kai du pedagogai dialogo būdu generuoja idėjas, kaip dirbti su problemų turinčiu moksleiviu bendrojo ugdymo klasėje.

Kolegų konsultavimas. Tai strategija, kai specialiojo ir bendrojo ugdymo pedagogai prisiima vienodą atsakomybę už neįgalų moksleivį ir nė vienas jų nesiskelbia didesniu autoritetu, rengiant vaiko mokymo rekomendacijas.

Bendras mokymas. Taikant šį būdą, bendrojo ir specialiojo ugdymo pedagogai kartu veda užsiėmimus bendrosiose klasėse; šis būdas padeda specialiajam pedagogui geriau susipažinti su bendrosios klasės aplinka.

Mokymasis bendradarbiaujant. Tai mokymo būdas, kai mokytojas įvairių gebėjimų turintiems moksleiviams skiria bendras užduotis.

Bendraamžių kuravimas. Metodas, taikomas siekiant integruoti neįgalius moksleivius į bendrojo ugdymo klases; jis pagrįstas požiūriu, jog moksleiviai gali sėkmingai vieni kitus mokyti.

Ribotas dalyvavimas bendroje veikloje. Požiūris, pagal kurį neįgalūs moksleiviai bendrojo ugdymo klasėse užsiima ta pačia veikla kaip ir negalių neturintys vaikai tik jų darbo krūvis yra mažesnis; mokytojas konkrečiam vaikui pritaiko tinkamą veiklą, kad šis galėtų kuo labiau įsitraukti.

Programos skirtos nuostatomis keisti. Jose numatoma veikla yra skirta supažindinti vaikus su įvairiais negalių aspektais, pateikti jiems informacijos apie individualius žmonių skirtumus, sutrikimus ir negales, individualius mokinių poreikius bei bendražmogiškąsias vertybes .

Neįgaliųjų vaikų savijauta priklauso nuo ugdymo aplinkos, nuo to kaip juos priima bendraamžiai, jų tėvai ir mokytojai. Ypatingai svarbus yra mokytojų, teikiančių specialiąją pedagoginę pagalbą, dėmesys. Mokytojas turi stengtis gerbti ir tenkinti mokinių ugdymosi poreikius, sudaryti kuo geresnes sąlygas kiekvienam klasės mokiniui aktyviai veikti, ir kaupti individualų patyrimą.

Specialioji pedagoginė pagalba yra susijusi su mokinio mokymosi veikla. Specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas – didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą (ŠĮ, 2011, 21 str.): atsiliepti į asmens funkcijų sutrikimo suformuotus poreikius, sumažinti ugdymosi veiklos ribotumą.

A. Galkienės (2003) teigimu, turi būti sudaromos sąlygos pagal savo jėgas kiekvienam mokiniui dalyvauti ugdymo procese. Vaikai, turintys skirtingas galias ir gebėjimus negali būti ugdomi pagal vienodus reikalavimus, tokiais pat metodais, pagal tą pačią programą. Pedagogai privalo pritaikyti specialiųjų poreikių asmenims ugdymo metodus, programą, turinį, parinkti tinkamas mokymo priemones. Taip pat, pedagogai, ugdantys specialiųjų poreikių turinčius vaikus, turi bendradarbiauti su šių vaikų tėvais (ar globėjais), konsultuoti juos ugdymo klausimais ir informuoti apie vaiko ugdymosi pažangą, sunkumus ir problemas. Be to, pedagogas turi nuolat tobulinti profesines kompetencijas, susijusias su specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymu.

Mokyklose dažniausiai specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikėjų grupės formuojamos iš įvairių kompetencijų turinčių specialistų. Tai gali būti specialieji pedagogai, psichologai, socialiniai pedagogai, logopedai, tiflopedagogai, surdopedagogai,

judesio korekcijos specialistai. Svarbu, kad specialistai būtų parinkti atsižvelgiant į mokinių specialiųjų ugdymo(si) poreikių pobūdį (Galkienė, 2005).

Plačiausią paslaugų spektrą mokykloje, kurioje ugdomi vaikai, turintys specialiųjų poreikių, sudaro specialiojo pedagogo atliekama veikla. Specialieji pedagogai teikia pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam asmeniui iki 21 metų švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka (ŠĮ, 2011, 21 str.). Specialieji pedagogai konsultuoja specialiosios pagalbos gavėjus, jų tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus (ŠĮ, 2011, 21 str.).

Specialiųjų pedagogų uždavinys – teikti pagalbą mokiniams, sprendžiant išskylančias mokymosi problemas: nustatant ugdymo turinio individualizavimo principus, parenkant, pritaikant ir įgyvendinant tinkamas mokymosi strategijas, mokymo priemones bei kompensacinę techniką ir teikiant kitas su mokymusi susijusias paslaugas. Specialiojo pedagogo veiklos tikslas – pagerinti mokinio mokymosi veiksmingumą.

Specialusis pedagogas atlieka pedagoginį vertinimą, nustato specialiųjų poreikių mokinių žinių, įgūdžių, gebėjimų lygį ir ar jie atitinka ugdymo programas, įvertina mokinio pažangą, padeda mokiniams įsisavinti mokomąją medžiagą specialiojo pedagogo kabinete ar grupėje (klasėje). Dirbdami su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, jie taiko įvairius ugdymo metodus, stengdamiesi maksimaliai padidinti individualias vaiko išmokimo galimybes, lavina jų sutrikusias funkcijas, padeda plėtoti mokinių pažinimo gebėjimus, socialinės, emocinės ir fizinės veiklos gebėjimus. Specialieji pedagogai teikia informaciją mokytojui apie tinkamus mokinio mokymo metodus, pataria, kaip pritaikyti specialiųjų poreikių turintiems mokiniams mokomąją medžiagą ir mokymo priemones, rengti ugdymo programas, teikia metodinę pagalbą mokytojams, specialiųjų poreikių turinčių mokinių tėvams ir kitiems asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems ugdymo procese.

Pastebėta, kad kuo labiau specialioji pedagoginė pagalba priartėja prie vaiko jo mokymosi vietoje, tuo aukštesnių mokymosi pasiekimų galima tikėtis (Galkienė, 2005). Dažnai mokiniai, turintys specialiųjų poreikių, stokoja tam tikrų mokymosi veiklos įgūdžių. Specialusis pedagogas turi derinti savo veiklą su klasės arba dalyko mokytojo veikla. Šis bendradarbiavimas turi būti orientuojamas į visos klasės ugdymą sprendžiant konkrečias mokinių problemas.

Specialusis pedagogas gali būti kaip bendrojo lavinimo konsultantas. Šiuo atveju mokytojas informuoja specialųjį pedagogą apie mokymo turinio ypatumus, o abu specialistai numato galimus sunkumus, specialusis pedagogas pasiūlo tinkamus mokymo metodus, pataria ką reikėtų ugdymo turinyje pakeisti.

Retesniais atvejais gali būti teikiama išorinė specialistų pagalba, kai specialistai kviečiami iš specializuotų ugdymo centrų arba pedagoginių psichologinių tarnybų. Pavyzdžiui, regos sutrikimą turintys mokiniai gali būti mokomi mobilumo arba Brailio rašto.

Pasak A. Galkienės (2005), ugdant heterogenines moksleivių grupes, susitinka skirtingų kompetencijų turintys pedagogai, kurie siekia garantuoti kokybišką ugdymą kiekvienam moksleiviui, atsižvelgiant į individualius poreikius. Pedagogų veiklos efektyvumą lemia tam tikri principai:

1. Pedagogų lygiavertiškumas ir skirtingos kompetencijos reikšmingumas.
2. Aiškus ugdymo tikslų atskyrimas ir funkcijų pasidalijimas.
3. Bendras darbo planavimas.
4. Bendras darbo efektyvumo vertinimas.

Tyrimai rodo (Galkienė, Dudzinskienė, 2004), kad efektyvi specialioji pedagoginė pagalba tada, kai yra kryptingai koordinuojama specialistų ir pedagogų veikla, kai kiekvienas specialistas savo veikloje realizuoja koordinavimo – komunikavimo funkciją. Ši funkcija lemia specialiosios pedagoginės pagalbos lankstumą ir sąveikos ryšius tarp specialiosios pagalbos teikėjų, mokytojų, mokinių ir jų šeimų. Specialiosios pedagoginės pagalbos sklandumą lemia koordinatoriaus vaidmuo, kurį atlieka vienas iš mokyklos vadovų, o specialiosios pedagoginės pagalbos teikėjus jungia ir jų veiklą koordinuoja formalus vienetas – Vaiko gerovės komisija.

Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymas mokyklose yra sudėtinga tema visoje Europoje (Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2010). Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas dažniausiai sėkmingai vykdomas pradinėje mokykloje, o vėliau, kai padaugėja mokymo(si) dalykų, atotrūkis tarp vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių ir neturinčių tokių poreikių, su amžiumi didėja. Tačiau dažniausiai kylančios problemos yra susijusios su ugdymo organizavimu ir pagalbos teikimu, o ne su mokinių raidos sutrikimais.

Apibendrinant galima teigti, kad efektyvia specialiaja pedagogine pagalba laikomi tie atvejai, kai mokiniams teikiamos visos reikalingos ir juridškai reglamentuotos paslaugos, būtinos specialiesiems ugdymosi poreikiams tenkinti. Vadinasi, mokymas(is) ir pedagogų teikiama parama yra naudinga, jei realiai atsižvelgiama į mokinio individualumą, parenkant atitinkamą mokymo(si) turinį mokymosi būdus, metodus, pasirenkant ir taikant tinkamas strategijas, jei kiekvienam vaikui, nepriklausomai nuo jo gebėjimų ir galių, sudaromos visos įmanomos sąlygos fiziškai ir protiškaiai ugdytis, atsiskleisti kaip asmenybei, surasti savo talentą ir pašaukimą.

2.1.4. Ugdymo turinio pritaikymas specialiųjų poreikių turintiems mokiniams

Šiuolaikinė mokykla atvira įvairių gebėjimų vaikams. Lygių ugdymosi galimybių, švietimo prieinamumo principai skatina ir įpareigoja ugdymo turinį ir metodus pritaikyti kiekvienam vaikui.

Pagal ŠĮ (2011) ugdymo turinį sudaro tai ko mokoma ir mokomasi, kaip mokoma ir mokomasi, kaip vertinama mokinių pažanga ir pasiekimai, kokios mokymo ir mokymosi priemonės naudojamos. „Konkretus ugdymo turinys kuriamas ir sistemingai atnaujinamas atsižvelgiant į atitinkamos grupės ar tipo mokyklai keliamus ugdymo, mokymo ir studijų tikslus, besikeičiančios socialinės ir kultūrinės aplinkos lemiamus Lietuvos visuomenės poreikius, vietos ir mokyklos bendruomenės reikmes, taip pat mokinių ir studentų turimą patirtį, ugdymosi poreikius ir interesus“ (ŠĮ, 2011, 4 str.).

Bendrojo lavinimo mokyklose ugdymas organizuojamas vadovaujantis Bendrosiomis pradinio ir pagrindinio ugdymo programomis (2008), kuriose nurodoma, kad ugdant vaikus reikėtų remtis kiekvieno jų prigimtinėmis galiomis, rodyti jiems dėmesį ir pagarbą, džiaugtis laimėjimais ir pasiekimais, o mokytojo ir mokinių santykiai turi būti grindžiami bendradarbiavimu. Planuojant specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokymąsi kartu su bendraklasiais reikia stengtis, kad kiekvienas vaikas būtų įtrauktas į klasės darbą siekiant bendro tikslo, kad individualios ugdymo programos turinys būtų kiek galima arčiau bendrojo ugdymo turinio. Pasak R. Dudzinskienės, D. Kalesnikienės ir kt. (2010), bendro tikslo būtų galima siekti skirtingais uždaviniais ir skirtingais problemos ar temos nagrinėjimo lygiais. Mokytojai turi stebėti ir kontroliuoti veiklas, stengtis rasti pusiausvyrą tarp pernelyg lengvų užduočių, kurios gali kelti nuobodulį, ir pernelyg sunkių, keliančių nenorą mokytis.

Pagal šiuo metu galiojančią tvarką specialiųjų ugdymosi poreikių turintys asmenys įvairiose ugdymosi įstaigose ugdomi pagal modifikuotas, adaptuotas, specialiąsias ar individualiąsias programas.

Modifikuota programa – specialiųjų poreikių turinčiam asmeniui pritaikyta bendrojo lavinimo programa, leidžianti jam ugdytis pagal valstybinius išsilavinimo standartus.

Adaptuota programa – valstybinio išsilavinimo standartams neprilygstanti bendrojo lavinimo programa, pritaikyta specialiųjų poreikių turinčių asmenų gebėjimams ir realiam mokymosi lygiui.

Specialioji programa – valstybinio išsilavinimo standartams neprilygstanti bendroji dalyko programa, skirta tam tikrai specialiųjų poreikių turinčių asmenų grupei, ar programa, skirta sutrikusiai funkcijai lavinti.

Individualioji programa – programa, skirta asmens individualiems gebėjimams ugdyti ir specialiesiems ugdymosi poreikiams tenkinti.

Pagal Švietimo plėtotės centro rekomendacijas specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymui specialiųjų poreikių mokiniams ugdymo turinys formuojamas, kaip ir visiems mokiniams, remiantis Bendrosiomis programomis (2008) ir pritaikant dalykų programas pagal individualius šių mokinių gebėjimus, ugdymosi poreikius ir pasiekimus. Ugdymo turinys turi būti formuojamas taip, kad būtų skatinama mokinio savigarba ir motyvacija mokytis.

Jeigu, nepaisant suteiktos reikiamos pagalbos, mokiniui nepavyksta pasiekti numatyto lygio, jam dalykų programos pritaikomos individualiai. Pritaikant programą mokinio gebėjimams ir ugdymosi poreikiams siekiama, kad jo mokymosi pažanga būtų kuo didesnė. Mokinio pasiekimai ir pažanga vertinami pagal dalykų programose arba tam mokiniui pritaikytoje ugdymo programoje numatytus pasiekimus.

Jeigu specialieji mokinio ugdymosi poreikiai labai dideli, mokymas gali būti organizuojamas atskiromis veiklos sritimis. Jos parenkamos iš Bendrųjų programų ir pritaikomos pagal mokinio gebėjimus. Svarbu, kad būtų ugdomi kiekvieno specialiųjų poreikių mokinio judėjimo, kalbos ir komunikavimo, socialiniai, funkciniai ir pažintiniai gebėjimai.

Ugdant judėjimo gebėjimus siekiama, kad mokiniai geriau suvoktų savo kūną, kad jų judesiai būtų tikslesni, laisvesni. Mokant judesių mokiniai skatinami planuoti, kaip jie tobulins savo judesius, pusiausvyrą, koordinaciją, ritmo pojūtį, stiprins raumenis.

Kalbos ir komunikavimo gebėjimų ugdymo tikslas yra ugdyti mokinių gebėjimus orientuotis aplinkoje, suprasti kitus ir reikšti savo mintis. Šie gebėjimai gali būti įvairaus lygio: kalbinio raštingumo, kalbinės raiškos gebėjimai, žodyno ar atskirų žodžių, sąvokų vartojimo, simbolių atpažinimo ir vartojimo, ženklų kalbos ar atskirų ženklų vartojimo gebėjimai. Siekiama plėtoti socialinius – mokinių sąveikos su kitais žmonėmis, bendradarbiavimo, savikontrolės – gebėjimus.

Funkcinių gebėjimų ugdymas apima mokinių mokymąsi būti veiksmingai aktyviems gyvenamojoje aplinkoje, plėtoti savo savarankiškumą ir iniciatyvumą. Ši sritis apima sveikos gyvensenos ir saugaus elgesio kasdiniame gyvenime, išvykose, judėjimui artimiausioje aplinkoje, laisvalaikiui būtinus įgūdžius.

Ugdant pažintinius gebėjimus siekiama, kad mokiniai taptų aktyvūs ir mokytųsi naudotis savo jautimais ir įgyta patirtimi aplinkinei tikrovei pažinti. Ši sritis apima praktinę veiklą, pratimus, kuriais mokomasi pasirinkti, klasifikuoti, spręsti problemas, pastebėti priežasties ir pasekmės sąryšį.

Apibendrinant galima teigti, specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas bendroje klasėje siejamas su visos klasės programa ir ugdymo metodais, tinkamai juos pritaikius prie mokinio poreikių. Pasak R. Dudzinskienės, D. Kalesnikienės (2010), toks ugdymo procesas neskatina mokinių atskirties, bet priešingai – kuria bendravimu ir bendradarbiavimu grįstą klasės komandą, kuri aktyviai veikdama leidžia visiems mokiniams pasisakyti bei veikti pagal individualius gebėjimus ir žadina visų mokinių intelektinį smalsumą, entuziazmą, kūrybiškumą ir savarankiškumą.

2.2. Mokytojo padėjėjas – specialiosios pagalbos teikėjas

Specialioji pagalba gali sustiprinti mokinio galias ir sudaryti sąlygas veiksmingai nagrinėti bendrąjį ugdymo turinį jo nepakeičiant arba keičiant kuo mažiau. Specialiosios pagalbos ir papildomų paslaugų reikia tiems mokiniams, kurie nuo daugumos skiriasi vienu ar keliais požymiais. Jie gali būti protiškai atsilikę, turėti mokymosi negalių, komunikacijos sutrikimų, autizmo sutrikimą, patyrę smegenų traumas, turėti klausos arba regos sutrikimų, išsiskirti ypatingais gabumais ar talentu (Hallahan, Kauffman, 2003). Vadinasi, specialiųjų poreikių turinčiam asmeniui būtina teikti specialiąją pagalbą.

2.2.1. Specialioji pagalba

A. Galkienė (2005, p.157) specialiąją pagalbą apibrėžia kaip pagalbą, kuri „teikiama mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių, padedant pasirūpinti savimi ir atlikti su mokymusi susijusią veiklą“. Specialioji pagalba orientuota į siekį užtikrinti efektyvesnę integraciją žmonių su negale lygių galimybių ir teisių garantijas. Specialioji pagalba apima visas specialiosios pagalbos priemones, atitinkančias kiekvieno asmens specialiuosius biologinius ir socialinius poreikius.

Pagal LR ŠĮ (2011) pagalba, teikiama mokykloje vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, yra dvejopa: specialioji ir specialioji pedagoginė. Kaip jau minėta, šios pagalbos paskirtis – didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą (ŠĮ, 2011). Specialioji pedagoginė pagalba siejama su mokinio galimybėmis dalyvauti ugdymo procese.

A. Galkienės teigimu (2005) „mokinys gali visaverčiai dalyvauti mokymo procese ir realizuoti savo galias tik tada kai pagrindiniai jo poreikiai yra patenkinti ir bent iš dalies kompensuotos sutrikusios funkcijos“. Specialioji pagalba yra susijusi su buitinių asmens poreikių tenkinimu ir su mokymusi susijusių funkcijų realizavimu. Pagal ŠĮ (2011) specialioji pagalba mokiniui, kuriam jos reikia teikiama mokykloje. Jam teikiamos žodinės kalbos vertimo į gestų kalbą, teksto skaitymo ir konspektavimo bei kitos paslaugos, didinančios ugdymosi veiksmingumą.

Specialiąją pagalbą apima aplinkos pritaikymas ir prieinamumas, transporto paslaugos, sveikatos priežiūros paslaugos, mokytojo padėjėjų, gestų kalbos vertėjų, skaitovų teikiamos paslaugos.

Aplinkos pritaikymas ypatingai svarbus judėjimo negalę turintiems žmonėms. Be aplinkos pritaikymo visos visuomenės ir pačių judėjimo negalę turinčių asmenų pastangos integruotis netenka prasmės. Laiptai, slenksčiai, siauros durys, liftų, turėklų nebuvimas dar labiau apriboja silpniau judantį neįgalųjį. Aplinka turi būti pritaikyta kasdieniam šių žmonių gyvenimui.

Siekiant pritaikyti aplinką buvo priimti keli teisės aktai, kurių tikslas yra suteikti kuo daugiau savarankiškumo žmonėms, turintiems fizinę negalę. Vienas iš teisės aktų yra „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negale reikmėms“ (2001). Pagal šį norminį teisės aktą visi pastatai turi būti suprojektuoti taip, kad būtų prieinami ne tik sveikiesiems, bet ir neįgaliesiems, kad jie galėtų savarankiškai, be kitų pagalbos pasiekti reikiamą objektą.

Mokykloje taip pat visos patalpos turėtų būti pritaikytos kiekvienam mokiniui. Nepritaikyta aplinka mažina švietimo sistemos prieinamumą neįgaliesiems vaikams. Mokyklos pritaikymą apima liftai, durys be slenksčių, nuožulnumos, t.y. tai, kas užtikrina įvažiavimą į mokyklą invalido vežimėliu, kompensacinė technika ir t.t.

Kiekvienos klasės aplinka turi būti pritaikyta konkreitiems kiekvieno mokinio poreikiams. Svarbiausia, kad būtų išpildomos trys pagrindinės sąlygos: mokinių saugumas, autonomiškumas ir ugdymo prieinamumas (Galkienė, 2005).

Klasėse, kuriose mokosi negalę turintys mokiniai, dažnai reikia naudoti kompensacinę techniką, pvz., regos ar judesio sutrikimą turintiems ir negalintiems rašyti mokiniams naudojami jų poreikiams pritaikyti kompiuteriai. Tam turi būti įrengta speciali darbo vieta, kuri būtų patogioje vietoje pačiam mokiniui bei mokytojui, netrukdyti kitiems mokiniams.

Mokiniams, kurie dėl tam tikrų priežasčių negali įprastu būdu atvykti į mokyklą, teikiama transporto paslauga. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija nuo 2000 metų perka ir perduoda savivaldybėms mokykloms geltonuosius autobusus. Šiais autobusais vežiojami vaikai su negale – ryte atvežami į mokyklą, o po pamokų parvežami į namus. Kartu su mokiniams keliauja lydintis asmuo, kuris padeda mokiniams įlipti ir išlipti arba specialiu keltuviu įkelia ir iškelia juos iš autobuso, prižiūri mokinius kelionės metu, esant reikalui teikia pagalbą.

Specialioji pagalba neapsiriboja kompensacine technika (pavyzdžiui, sutrikusios klausos mokiniui reikia klausos aparato, o sutrikusios regos mokiniui – žodinės kalbos sintezatoriaus; mokiniui, turinčiam judėjimo sutrikimą – vežimėlio ar vaikštytynės ir t.t.), specialiosiomis mokymo priemonėmis (specialiųjų poreikių turintiems asmenims pritaikytomis vaizdinėmis, techninėmis, kompiuterinėmis priemonėmis), specialiaisiais mokymo metodais (pavyzdžiui, sudėtingų, didelės apimties užduočių skaidymas į mažesnes

dalį) ar ugdymo aplinkos pritaikymu (pavyzdžiui, liftų įrengimas) (Giedrienė, Monkevičienė, 1995). Dažnai klasėse yra didelis mokinių skaičius, todėl tampa dar sunkiau individualizuoti ir diferencijuoti mokymą. Yra tam tikrų negalės rūšių (pvz.: klausos, regos ar intelekto sutrikimas), kai visą dėmesį reikia skirti vienam mokiniui. Klasėje, kurioje mokomi vaikai su vidutine ar sunkia negale, reikalinga pagalba. Tokiose klasėse specialiąją pagalbą teikia mokytojo padėjėjas.

2.2.2. Mokytojo padėjėjo funkcijos bendrojo lavinimo mokykloje

R. Rose (2003) trijų metų trukmės tyrime nagrinėjo ugdymo aplinkos veiksnius, lemiančius inkluzijos sėkmę, kuri ir išreiškia pagrindinį socialinės integracijos principą. Autorius išskyrė 4 pagrindines veiksnių grupes: 1) mokytojas pagalbininkas klasėje, 2) specialiojo pedagogo parama (tiek konsultacinė, tiek praktinė), 3) klasės mokytojo apmokymas (specialiosios žinios), 4) papildomas laikas, numatomas darbo planavimui ir organizavimui. Į pirmą vietą R. Rose iškelia mokytojo pagalbininko pagalbą specialiųjų poreikių turinčiam vaikui. Lietuvoje mokytojas pagalbininkas vadinamas mokytojo (pedagogo) padėjėju. Galkienės (2003) atliktas tyrimas parodė, kad kai pamokoje mokiniui padeda mokytojo padėjėjas, 72 proc. pedagogų pasiekia gerų rezultatų. Tai paaiškinama tuo, kad pedagogo padėjėjas nuolat padeda moksleiviui pamokoje ir yra organiška ugdymo proceso dalis, tuo tarpu specialiojo pedagogo ar logopedo pagalba pamokoje naudojama tik kartais.

Pagal pavyzdinį mokytojo padėjėjo pareigybės aprašymą (2004) mokytojo, dirbančio pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo programas, padėjėjas padeda ribotų galimybių savarankiškai dalyvauti ugdyme ir popamokinėje veikloje turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams. Mokytojas yra atsakingas už visų klasėje esančių moksleivių mokymą. Jis parenka mokomąją medžiagą, telkia specialiąją pagalbą bei vertina ugdytinių žinias. A. Galkienė (2003, p. 103) pabrėžia, kad pagalba specialiųjų poreikių turintiems mokiniams „turi būti labai racionali ir griežtai apribota realaus poreikio“. Tai reiškia, kad jei moksleivis gali, jis turi dirbti savarankiškai, be papildomos pagalbos, kai ji nėra būtina.

Mokytojo padėjėjo tikslas – padėti mokytojui optimizuoti specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo(si) sąlygas švietimo ir globos institucijose (Mokytojo padėjėjo rengimo standartas, 2008). Daugelio mokslininkų teigimu (Galkienė, 2003, Rose, 2003, Ambrukaitis, Ruškus, 2002), kai mokytojo padėjėjas klasėje teikia pagalbą, mokytojui dirbti yra lengviau, pagerėja mokinių, turinčių specialiųjų poreikių mokymo(si) rezultatai.

Mokytojo padėjėjas padeda ribotų galimybių mokiniams, turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių, savarankiškai dalyvauti ugdyme ir nepamokinėje veikloje. Mokytojo padėjėjas, bendradarbiaudamas su mokytoju, auklėtoju, specialiuoju pedagogu ir kitais specialistais, padeda mokiniams produktyviau panaudoti potencines galias ugdymo procese ar nepamokinėje veikloje (Dudzinskienė, Kalesnikienė ir kt., 2010). Mokytojo padėjėjo darbas pamokoje labai priklauso nuo vaikų, turinčių specialiųjų poreikių gebėjimų ir poreikių, pvz., jei mokinys pats nerašo – padeda jam užsirašyti, jei sunkiai skaito – atlieka skaitovo funkcijas ar paaiškina mokytojo skirtas užduotis bei padeda jas atlikti. Tai padeda mokiniui suspėti dalyvauti pamokoje ir suprasti mokytojo aiškinimą. Mokytojo padėjėjas gali padėti specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui naudotis kompensacine technika ir mokymo bei kompensacinėmis priemonėmis, atlikti palydovo funkcijas, padėti dalyvauti grupės veikloje ar padėti mokytojui parengti ir pritaikyti reikalingą mokomąją medžiagą ir kt.

Mokytojo padėjėjo paslaugos gali būti teikiamos visų tipų bendrojo lavinimo įstaigose, ugdymo centruose, sanatorinėse bei sveikatos priežiūros įstaigose, teikiančiose ugdymo paslaugas. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės projektą „Dėl mokytojo padėjėjo, skaitovo, palydovo, gestų kalbos vertėjo paslaugų teikimo specialiųjų poreikių asmenims švietimo ir mokslo įstaigose tvarkos“ (2002), mokytojo padėjėjo paslaugų teikimo vieta ir gavėjai yra šie (2 lentelė):

2 lentelė. Mokytojo padėjėjo paslaugų teikimo vieta ir gavėjai

Paslauga	Švietimo įstaiga	Paslaugos gavėjas(ai)
Pedagogo Padėjėjo	<p>Bendrojo lavinimo mokyklos bendroji klasė, ikimokyklinė grupė.</p> <p>Bendrojo lavinimo mokyklos bendroji, specialioji arba lavinamoji klasė, ikimokyklinė grupė.</p> <p>Specialioji mokykla, specialioji internatinė mokykla, ugdymo centras, specialioji ikimokyklinė įstaiga, sanatorinėse bei sveikatos priežiūros įstaigose, teikiančiose ugdymo paslaugas.</p>	<p>Vaikas arba jų grupė: turintis ribotą arba nežymiai sutrikusį intelektą, vidutinį ar žymų neprigirdėjimą, kurtumą, vidutinę ar žymią silpnaregystę, žymų kalbėjimo ar skaitymo sutrikimą.</p> <p>Vaikas, turintis judesio ir padėties sutrikimų, dėl kurių be kito pagalbos savarankiškai ar naudodamas pagalbines priemones sunkiai juda, dažnai griūna, juda invalido vežimėlio pagalba, iš dalies įstengia arba visai negali atlikti veiksmų rankomis, pats pasirūpinti asmens higiena.</p> <p>Vaikas ar vaikų grupė dėl vidutinio, žymaus ar labai žymaus intelekto arba kitų raidos sutrikimų negalintis savarankiškai dalyvauti ugdymo veikloje bei pasirūpinti asmenine higiena.</p>

Mokytojo padėjėjo darbe svarbus bendradarbiavimas su mokytojais, specialistais, tėvais. Bendradarbiaujat aptariama pagalbos vaikui teikimo dažnumas kokybė, rezultatai, kilusios problemos. R. Dudzinskienės, D. Kalesnikienės ir kt. (2010) teigimu, tada, kai pedagogai kartu su mokytojų padėjėjais aptaria mokinio ugdymo programos tikslus, bendradarbiavimo formas ir kartu priima konkrečius sprendimus dėl pagalbos vaikui teikimo pamokoje principų, yra labiau tikėtina, kad mokytojo padėjėjo darbas duos laukiamus rezultatus ir galimybę įgyvendinti ugdymo programą. Bet, kaip teigia M. Takala (2007), mokytojo padėjėjai ir mokytojai per mažai bendradarbiauja, rodos siekdami to paties tikslo – užtikrinti sėkmingą specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje. M. Takalos nuomone, padėjėjui kartais yra sunku suprasti, kokios pagalbos atskiri dalykų mokytojai iš jo tikisi.

J. Ambrukaitis ir J. Ruškus (2002) teigia, kad mokytojo padėjėjas ne tik padeda išspręsti mokymo individualizavimo problemą, bet ir turi pozityvią įtaką klasės psichologiniam mikroklimatui, bei mokinių psichologinei būsenai. Šie autoriai pabrėžia, kad

sėkmingam mokytojo ir mokytojo pagalbininko bendradarbiavimui yra būtinas aiškus funkcijų pasidalijimas klasėje.

Pagal mokytojo padėjėjo pareigybės aprašymą (2004) mokytojo padėjėjas savo darbe atlieka šias **funkcijas**:

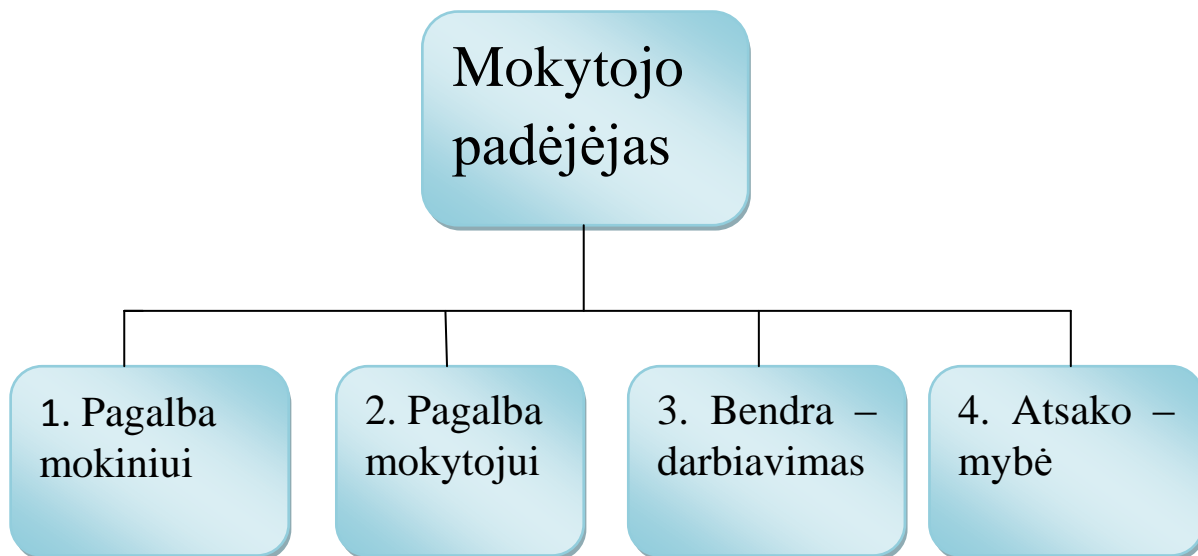
- **Padedą mokiniui (mokinių grupei):**

1. Orientuotis ir judėti aplinkoje, susijusioje su ugdymu(si), mokykloje ir už jos ribų ugdomosios veiklos, pamokų, pertraukų, popamokinės veiklos, renginių ir išvykų metu;
2. Apsitarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena;
3. Įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti:
 - 3.1. Paaiškina mokytojo skirtas užduotis ir talkina jas atliekant;
 - 3.2. Padedą perskaityti ar perskaito tekstus, skirtus mokymuisi;
 - 3.3. Padedą užsirašyti ar užrašo mokymo medžiagą;
 - 3.4. Padedą tinkamai naudotis ugdymui skirta kompensacine technika ir mokymo bei kompensacinėmis priemonėmis;
4. Atlikti kitą su ugdymu(si), savitarna, savitvarka, maitinimu(si) susijusią veiklą;
5. Turinčiam (turintiems) ribotas mobilumo galimybes:
 - 5.1. Išlipti iš transporto priemonės atvykus į mokyklą ir įlipti į transporto priemonę išvykstant iš mokyklos;
 - 5.2. Judėti po mokyklą, pasiekti klasę, grupę, kitas patalpas.

- **Bendradarbiaudamas su mokytoju, specialiuoju pedagogu, logopedu ir kitais su mokiniu (mokinių grupe) dirbančiais specialistais, numato ugdymo tikslų ir uždavinių pasiekimo būdus bei pagalbos mokiniams teikimo metodus ir juos taiko.**

- **Padedą mokytojui parengti ir/ar pritaikyti mokiniui (mokinių grupei) reikalingą mokomąją medžiagą.**

Apibendrinant galima teigti, mokytojo padėjėjas dirba su mokiniu ar mokinių grupe, bendradarbiaudamas su mokytoju, auklėtoju, specialiuoju pedagogu, logopedu ir kitais specialistais (1 pav.).

1 pav. Mokytojo padėjėjo veikla (pagal L. Abromaitienę, R. Kaušpėdienę, 2009)

Pagal mokytojo padėjėjo pavyzdinį pareigybės aprašymą (2004) mokytojo padėjėjas atsako už kokybišką savo funkcijų vykdymą bei mokinio, mokinių grupės, kuriems teikia pagalbą, saugumą, bet, pasak A. Galkienės (2005), mokytojo padėjėjas nėra atsakingas už mokinio mokymosi rezultatus, jis nesudarinėja specialiųjų poreikių turintiems mokiniams ugdymo programų. Mokytojo padėjėjas dalyvauja įgyvendinant programą kaip techninis mokytojo ir mokinio pagalbininkas.

Pagal L. Abromaitienę ir R. Kaušpėdienę (2009), mokytojo padėjėjas ugdymo procese specialiųjų poreikių turintiems mokiniams padeda atlikti užduotis, dirba ir bendradarbiauja su mokiniu individualiai, ieško bei atrinka mokomąją medžiagą. Mokytojui ugdymo procese mokytojo padėjėjas padeda perteikti ugdymo turinį, padeda gaminti metodines priemones. L. Abromaitienės ir Kaušpėdienės (2009) teigimu, mokytojo padėjėjo pagalba padeda užtikrinti tvarką pamokos metu, o tai sudaro galimybes sėkmingiau realizuoti ugdymo turinį. Autorių nuomone, kai klasėje dirba mokytojo padėjėjas, mokytojas gali kokybiškiau praveisti pamoką dalį laiko skirdamas gabiems mokiniams. Jų teigimu, klasėje dirbant mokytojo padėjėjui, didesnis dėmesys skiriamas visai klasei, pagerėja mokymosi rezultatai, mokiniai geriau įsisavina medžiagą.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojo padėjėjas padeda moksleiviui, turinčiam specialiųjų poreikių, atlikti su ugdymosi ir apsitarnavimo veikla susijusias funkcijas, kurių savarankiškai atlikti jis negali, mokytojui padeda parengti mokomąją medžiagą, skirtą asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, mokymui. Ugdant specialiųjų poreikių turinčius vaikus

ypatingai svarbi yra specialioji pagalba, kurios paskirtis – didinti specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymosi veiksmingumą (ŠĮ, 2011). Vadinasi, ne tik nuo mokytojo pastangų, bet ir nuo mokytojo padėjėjo, teikiančio mokykloje specialiąją pagalbą priklauso specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo(si) kokybė.

2.2.3. Mokytojo padėjėjui keliami reikalavimai

Pagal Vyriausybės projektą „Dėl mokytojo padėjėjo, skaitovo, palydovo, gestų kalbos vertėjo paslaugų teikimo specialiųjų poreikių asmenims švietimo ir mokslo įstaigose tvarkos“ projekte (2002) nurodomus kvalifikacinius reikalavimus mokytojo padėjėjo paslaugas teikiantis asmuo privalo turėti ne žemesnį kaip aukštesnįjį pedagoginį išsilavinimą ir socialinio darbo bei specialiosios pedagogikos žinių minimumą. Šiame dokumente nurodoma, kad mokytojo padėjėjas turi turėti pedagoginį išsilavinimą ir specialiosios pedagogikos žinių. Kituose Lietuvos teisės aktuose tokio reikalavimo nepavyko rasti.

Pagal mokytojo padėjėjo pavyzdinį pareigybės aprašymą (2004) mokytojo padėjėjui keliami tokie specialieji reikalavimai:

- 1) Išsilavinimas – ne žemesnis kaip vidurinis.
- 2) Gebėjimas bendrauti su mokiniais, turėjimas žinių apie jų sutrikimų specifiką.
- 3) Gebėjimas dirbti su mokiniais padedant jiems įsisavinti mokomąją medžiagą, atlikti mokytojo skirtas užduotis, apsitarnauti, susitvarkyti, orientuotis aplinkoje, judėti, maitintis, naudotis ugdymui skirta kompensacine technika ir mokymo bei kompensacinėmis priemonėmis.
- 4) Gebėjimas bendradarbiauti su mokytoju, specialiuoju pedagogu, logopedu, kitais specialistais ir mokinių tėvais (globėjais rūpintojais).

Mokytojo padėjėjo pavyzdiniame pareigybės aprašyme (2004) nėra reikalavimo turėti specialų pedagoginį išsilavinimą ar baigti specialius kursus.

Pagal mokytojo padėjėjo rengimo standartą (2008), sėkmingą mokytojo padėjėjo darbą lemia tokios asmeninės savybės: komunikabilumas, kūrybingumas, greita orientacija, kruopštumas, sąžiningumas, darbštumas, pareigingumas, dėmesingumas, optimizmas, humanizmas. Reikia pažymėti, kad šios asmeninės savybės niekuo nesiskiria nuo savybių, reikalingų gerai atliekant bet kokį darbą.

Pagal mokytojo padėjėjo rengimo standartą (2008), asmuo, baigęs šio standarto reglamentuotą rengimo programą, įgyja profesinių kompetencijų šiose veiklos srityse:

- 1) Ugdytinio specialiųjų poreikių tenkinimas;

2) Pagalba organizuojant ugdymo procesą;

3) Bendravimas ir bendradarbiavimas.

Pagal mokytojo padėjėjo rengimo standartą (2008) ugdytinio specialiųjų poreikių tenkinimo veiklos srityje mokytojo padėjėjas turėtų įgyti tokias kompetencijas kaip: analizuoti specialiuosius ugdytinių poreikius ir jų korekcijos galimybes; vertinti teikiamos pagalbos veiksmingumą; paruošti darbui kompensacines mokymo priemones ir inventorių.

Pagalbos organizuojant ugdymo procesą veiklos srityje, mokytojo padėjėjo kompetencijos turėtų būti: nustatyti asmenybės ugdymo tikslus ir uždavinius, padėti mokiniams ištraukti iš ugdomąją veiklą, kurti saugią ugdytinio aplinką.

Bendravimo ir bendradarbiavimo srityje mokytojo padėjėjas turėtų gebėti bendrauti ir bendradarbiauti su ugdytiniais ir ugdytojais užtikrinant ugdytinių specialiųjų poreikių tenkinimą ir nuolat tobulinti savo profesinę veiklą.

Pagal rengimo standartą (2008) mokytojo padėjėjo darbui reikalingi šie bendrieji gebėjimai: atsakingumas, organizuotumas, kūrybiškumas, savarankiškumas priimant sprendimus, komandinis darbas, taktiškumas, tolerantiškumas, matematinis ir kompiuterinis raštingumas.

Reikia pažymėti, kad 2008 m. buvo patvirtintas mokytojo padėjėjo rengimo standartas, bet Lietuvoje nėra nei vienos švietimo institucijos, rengiančios šios specialybės darbuotojus.

Lietuvoje mokytojo padėjėjo pareigybė yra palyginti jauna, todėl verta apžvelgti mokytojo padėjėjo veiklos pobūdį ir kitose šalyse.

Suomijoje pagrindinės mokytojo padėjėjo funkcijos yra padėti mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių, ugdymo(si) procese ir įvairiose situacijose mokyklos aplinkoje. Mokytojo padėjėjo pagalba padeda užtikrinti ugdymo prieinamumą specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. Mokytojo padėjėjai dirba įvairiose klasėse su skirtingais mokiniais ir mokytojais. Pagal M. Takala (2007) atliktą tyrimą, mokytojo padėjėjų veikla Suomijos bendrojo lavinimo mokyklose labiausiai susijusi su šiomis funkcijomis:

1. Pagalba mokiniui per pamokas.
2. Pagalba mokytojui ruošiantis pamokai, pamokos metu ir jai pasibaigus.
3. Individualus mokinių ar jų grupės mokymas.

M. Takala (2007) nuomone, labai svarbus yra mokytojo ir mokytojo padėjėjo bendradarbiavimas, bendros veiklos numatymas, koordinavimas bei vykdymas, kad galima būtų padėti specialiųjų poreikių turintiems mokiniams įveikti mokymosi sunkumus.

Lietuvoje mokytojo padėjėjai nėra skirstomi pagal atliekamas funkcijas, o Šiaurės Airijoje (Education support for North Ireland), priklausomai nuo mokinių specialiųjų mokymosi poreikių, mokykla pasamdo įvairius padėjėjus, pavyzdžiui, klasės mokytojo, bendruosius, priežiūros ar mokymosi pagalbos padėjėjus. Padėjėjai dirba pagal bendrus mokyklos direktoriaus nurodymus ir tampa komandos, skirtos tenkinti vaiko specialiuosius poreikius, dalimi.

Remiantis McConnell (2007), Kanadoje mokytojo padėjėjas priskiriamas prie pagalbinio personalo, o mokytojo padėjėjo pagrindinė funkcija – padėti įgyvendinti mokyklos išskeltus tikslus ir uždavinius, susijusius su specialiųjų poreikių turinčių mokinių efektyviu ugdymu ir ruošimu gyvenimui. Mokytojo padėjėjai stebi specialiųjų poreikių turinčių mokinių elgesį ir informuoja mokytoją, pagal savo kompetencijų lygmenį teikia mokytojui patarimus, kad mokymo(si) procesas būtų efektyvesnis, pagal mokytojo rekomendacijas parengia vaizdines mokymo priemones, informuoja mokytoją kaip atliekamos suplanuotos veiklos, dirba pagal mokytojo nustatytas drausmės taisykles, informuoja mokytoją kaip tas taisykles priima mokiniai. Mokytojo padėjėjas renka informaciją apie mokinių pasiekimus ir ją fiksuoja (tvarko moksleivių darbų aplankus). Mokytojo padėjėjas neturi teisės informuoti tėvus apie mokinio pasiekimus, pažangą ir elgesį.

Palyginus mokytojo padėjėjo veiklos bruožus užsienio šalyse ir Lietuvoje, galima pastebėti daug panašumų, nes mokytojo padėjėjo veiklos tikslas yra toks pat – padėti specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui dalyvauti ugdymosi procese. Skirtumas tarp mokytojo padėjėjo Lietuvoje ir užsienio šalyse yra tas, kad daugumoje šalių (Suomijoje, Kanadoje, Šiaurės Airijoje, Nyderlanduose ir t.t.) mokytojo padėjėjai yra ruošiami įvairaus tipo švietimo įstaigose.

Pastaruoju metu visuomenė specialiųjų poreikių turinčius asmenis priima palankiau. Tai lemia keletas veiksnių: visuomenės švietimas, skatinimas remti neįgaliuosius, nustoti jų bijoti. Tam priimami teisės aktai, kuriamos programos, skatinančios priimti specialiųjų poreikių turinčius vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas, padedančios specialiųjų poreikių turinčius žmones matyti kaip tokią pat vertę turinčius ir daug ką gebančius.

Padedą ir įstatymai, kurie gina kiekvieno vaiko teisę į valstybės remiamą ugdymą. „Negalę turinčius asmenis suprantanti ir priimanti aplinka gali rasti tik susitikimo situacijoje, bendraujant ar veikiant kartu, kai susidaro galimybė pažinti vieni kitų vidinį pasaulį“, – teigia A. Galkienė (2001, p. 14). Vadinasi, yra labai svarbu bendrauti ir bendradarbiauti visiems kartu: ir vaikams, ir tėvams, ir mokytojams, specialistams, ir mokytojo padėjėjams. Bendravimas turėtų vesti link bendro tikslo – veiksmingo specialiųjų poreikių turinčių vaikų

ugdymo(si), jų parengimo savarankiškam gyvenimui bendruomenėje, suteikiant tokių žinių, gebėjimų ir vertybių, kurios padėtų jiems pagal galimybes būti veikliems, dalyvauti kartu su kitais įvairiose veiklose, jaustis naudingiems (Brunza, Čiuprinokovienė, Gevorgianienė, Liaudanskienė ir kt., 2009). Šiai veiklai ugdymo(si) organizavimo dalyviams reikalingos tam tikros kompetencijos, ne tik bendrosios, bet ir specialiosios. Specialiosios kompetencijos reikalingos ne tik mokytojams, bet ir mokytojų padėjėjams, kad būtų kiekvienam vaikui garantuota teisė į jo poreikius atitinkantį ugdymą.

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir teisės aktus, galima teigti, kad mokytojo padėjėjui reikalingos ne tik bendrakultūrinės ir bendrosios kompetencijos, kurios reikalingos atliekant bet kokį darbą, bet ir bendrosios pedagoginės bei specialiosios pagalbos teikimo kompetencijos, kurios reikalingos dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais bendrojo lavinimo mokykloje. Tuo pagrindu sudarytas teorinis mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų modelis (2 pav.).

2 pav. Mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų modelis

Atrodo, kad yra teisinė bazė, kuria kiekvienam mokiniui, turinčiam didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių, būtų skirti mokytojo padėjėjai. Bet Lietuvoje iki šiol nėra rengiami šios srities specialistai. Pažymėtina, kad dirbant su didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčiu vaiku reikia specialiai šiam darbui parengto mokytojo padėjėjo. Taip pat, kaip pastebi A. Vilkienė (2004), tampa neaišku, ar mokytojo padėjėjas turi padėti tik vaikui turinčiam specialiųjų poreikių pagal mokytojo nurodymus, ar jis mokytojo ir visos klasės, kurioje mokosi vaikai su specialiaisiais poreikiais padėjėjas.

3. PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ PADĖJĖJŲ PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ EMPIRINIS TYRIMAS

Apžvelgus mokslinę literatūrą bei teisės aktus buvo sudarytas teorinis mokytojo padėjėjo darbe reikalingų profesinių kompetencijų modelis, reikalaujantis empirinio pagrindimo. Tuo tikslu buvo organizuojamas tyrimas, siekiant nustatyti kokių profesinių kompetencijų reikia mokytojo padėjėjo darbe dirbant su vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, kad būtų sudarytos sąlygos ugdytis pagal individualius poreikius.

3.1 Tyrimo organizavimas

Metodologinės tyrimo nuostatos.

Tyrimo teorinį ir metodologinį pagrindą sudaro humanistinio ugdymo teorija, kurioje vyrauja orientuotas į vaiką ugdymo procesas, ugdymo fenomenologijos paradigma, iškelianti vaiką ir vaikystę kaip vertybę.

Tyrimo organizavimo struktūra ir etapai:

Pirmame etape buvo išstudijuota mokslinė literatūra kompetencijos klausimu, išnagrinėti teisės aktai, reglamentuojantys pagalbos teikimą specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. Buvo iškeltas tyrimo tikslas bei suformuluoti uždaviniai, sukurta tyrimo metodika, sudarytos anketos.

Antrame etape atlikta pradinių klasių mokytojų anketinė apklausa.

Trečiame etape remiantis mokslinės literatūros ir konstatuojamojo tyrimo duomenimis, rašomas darbas. Naudojant *SPSS 19* buvo atlikta statistinė duomenų analizė, kai kuriems grafiniams paveikslams buvo naudojama MS Office paketo programa *Microsoft Excel 2010*. Respondentų atsakymai į klausimus įvertinti absoliučiais skaičiais ir procentais, apibendrinti apklausos duomenys bei suformuluotos išvados ir pateiktos rekomendacijos.

Tyrimo respondentų charakteristika.

Norint atsakyti į užsibrėžtus uždavinius, buvo organizuotas tyrimas. Tyrime dalyvavo 178 pradinių klasių mokytojai. Naudota atsitiktinė atranka. Buvo tiriamos pradinių klasių pedagogų grupės mokytojų kvalifikacijos tobulinimo kursuose skirtinguose Lietuvos vietose ir atskirose mokyklose (Vilniuje, Kaune, Telšiuose, Kelmėje, Rokiškyje, Visagine, Širvintose, Elektrėnuose).

Respondentams skirtas anketas sudaro tokie struktūriniai blokai: socialinių – demografinių kintamųjų blokas ir pagrindinių kintamųjų blokas. Socialinių – demografinių

kintamųjų bloką sudaro šie požymiai: lytis, amžius, išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija, darbo stažas, darbo stažas su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais.

Pagrindinius kintamuosius sudaro klausimai: apie mokytojo padėjėjo teikiamų paslaugų reikalingumą, siekiant nustatyti, ar visada reikalinga mokytojo padėjėjo pagalba klasėse, kuriose mokosi specialiujų poreikių turintys mokiniai; apie mokytojo padėjėjo darbą apsunkinančius veiksnius, kad būtų nustatyti, kurie iš įvardintų veiksnių darbą apsunkina labiausiai, o kurie neturi įtakos; apie mokytojo padėjėjo atliekamas funkcijas, kad nustatyti, ar mokytojo padėjėjas atlieka tik mokytojo padėjėjo pareigybės pavyzdiniame aprašyme reglamentuotas funkcijas; apie mokytojo padėjėjo darbe reikalingus gebėjimus, žinias ir vertybines nuostatas, siekiant iširti pagrindines mokytojo padėjėjo profesines kompetencijas, reikalingas teikiant pagalbą specialiujų poreikių turintiems mokiniams, kad būtų vykdomas kokybiškas jų ugdymas.

Anketų turinį sudaro uždaro ir atviro tipo klausimai. Atsakymų į atvirus klausimus pagalba galima kokybiškai įvertinti kiekybiškai nustatytas tendencijas.

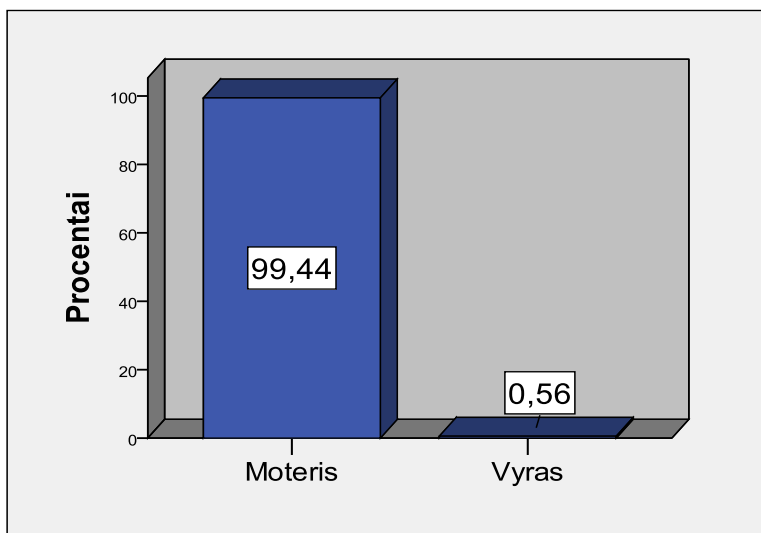
Tyrimas atliktas: 2010 m. lapkričio mėn. – 2011 m. kovo mėn. Lietuvoje.

Tyrimo imtis:

Iš viso išdalinta 200 anketų. Užpildytos 178 anketos. Į jas atsakė 89 proc. tiriamųjų.

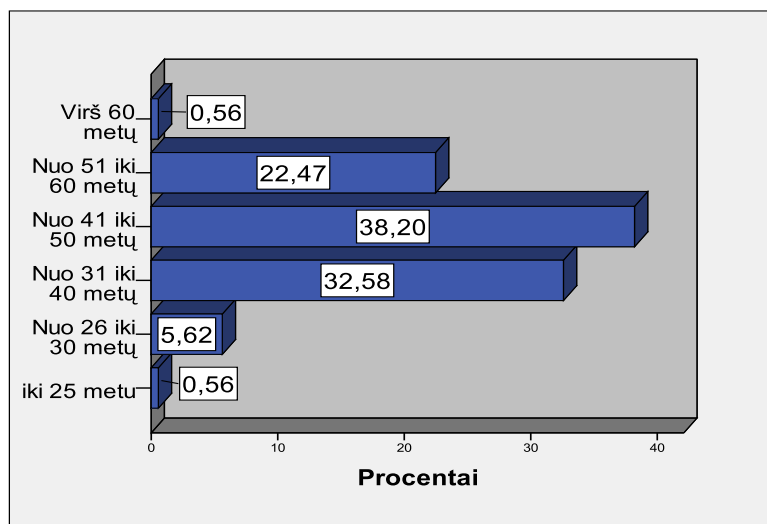
Kiekybinio tyrimo rezultatai gauti apdorojus 178 respondentų anketas. Buvo anketų, kuriose atsakyta ne į visus klausimus ir buvo klausimų, į kuriuos mokytojai galėjo neatsakyti, jei jų dėstomoje klasėje nedirba (nedirbo) mokytojo padėjėjas.

Dauguma apklaustųjų mokytojų yra moterys (iš 178 buvo vienas vyras) (3 pav.).

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių pateiktas 4 pav.

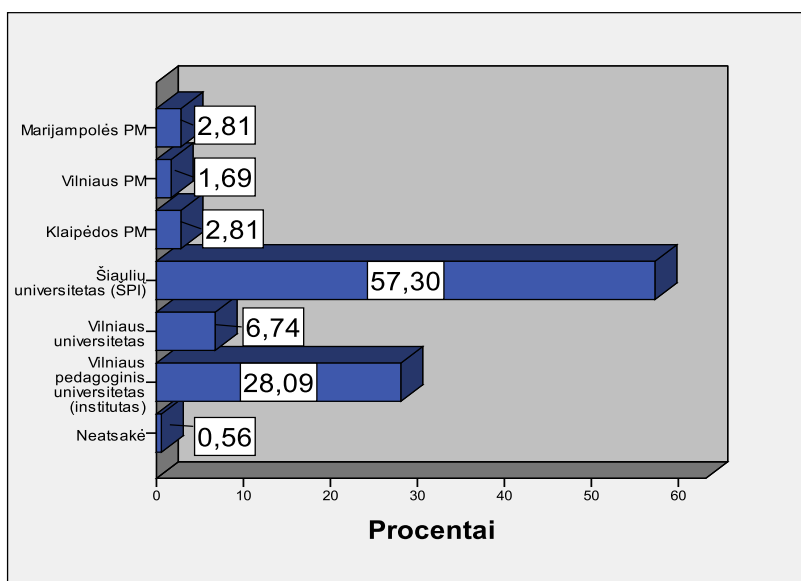

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Daugiausia respondentų yra nuo 31 iki 60 metų amžiaus. Daugiau nei trečdalis (38,2 proc.) apklaustų mokytojų yra nuo 41 iki 50 metų, trečdalis (32,58 proc.) yra nuo 31 iki 40 metų, daugiau nei penktadalis (22,47 proc.) yra nuo 51 iki 60 metų.

37,6 proc. apklaustų pradinių klasių mokytojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, 40,4 proc. – aukštąjį bakalaurą, 19,1 proc. – aukštąjį magistro išsilavinimą, o 2,8 proc. yra įgiję aukštesnįjį išsilavinimą.

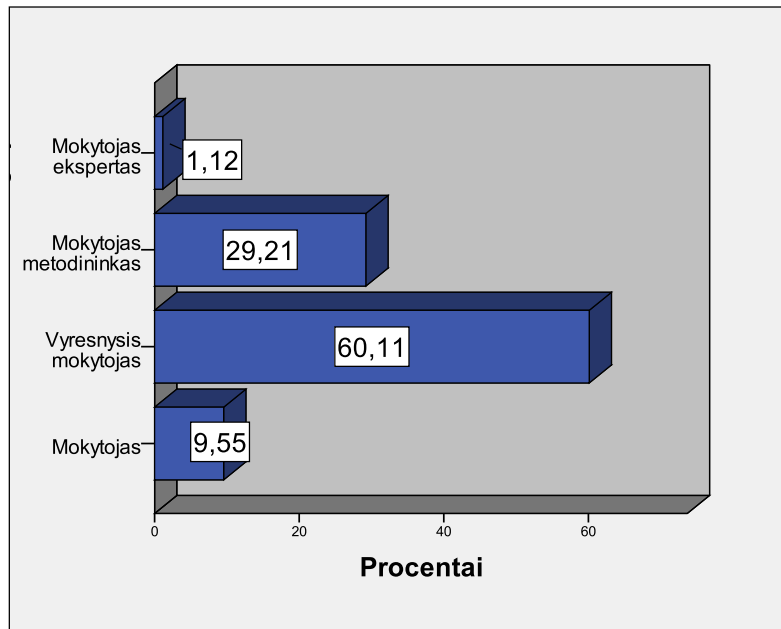
Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginio išsilavinimo įgijimo vietą pavaizduotas 5 pav.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal institucijas, kuriose jie įgijo išsilavinimą

Daugiausia (57,3 proc.) apklaustų pradinių klasių mokytojų pedagoginį išsilavinimą yra įgiję Šiaulių universitete, beveik trečdalis (28,09 proc.) – Vilniaus pedagoginiame universitete, o virš 6 proc. – Vilniaus universitete. Likusieji respondentai išsilavinimą įgijo kitose pedagoginio ugdymo įstaigose.

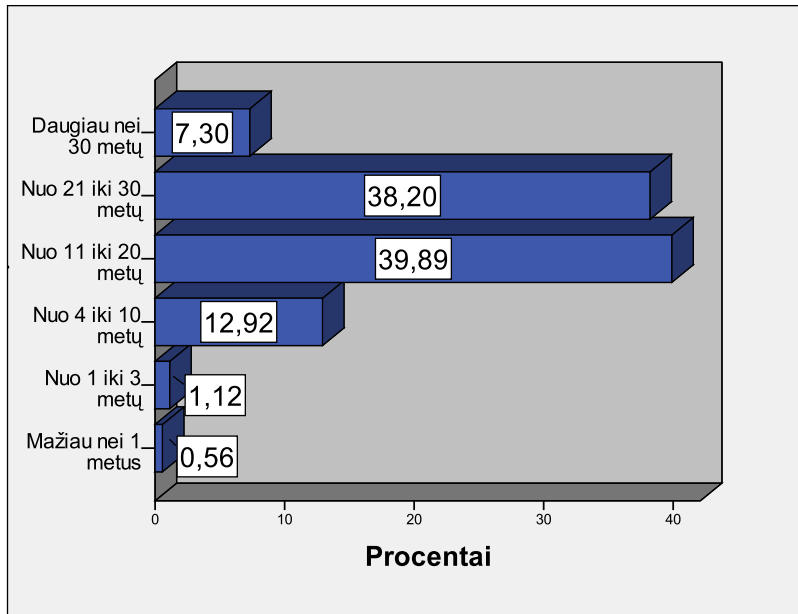
Kas dešimtas (9,55 proc.) apklaustas mokytojas turi mokytojo kvalifikaciją (6 pav.).

6 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal jų turimą kvalifikacinę kategoriją

Dauguma apklaustų mokytojų (60,11 proc.) turi vyresniojo mokytojo kvalifikacinę kategoriją, net trečdalis turi mokytojo metodininko kategoriją ir tik 1,12 proc. – mokytojo eksperto kvalifikacinę kategoriją. Dauguma tirtų mokytojų turi aukštesnę nei mokytojo kvalifikaciją. Daugiausia (94 proc.) apklaustų mokytojų yra įgiję pradinio ugdymo pedagogo specialybę.

Dauguma respondentų turi didelės patirties dirbant su pradinių klasių mokiniais (7 pav.)

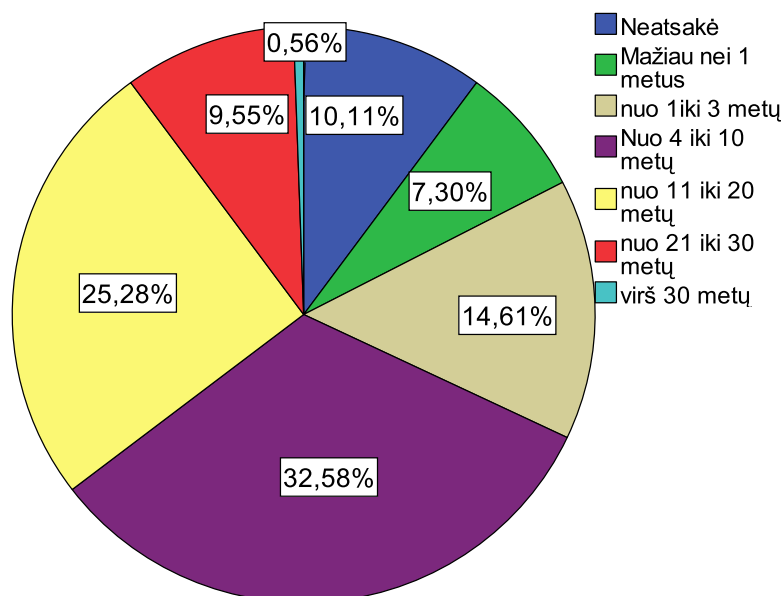

7 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal jų darbo stažą dirbant pradinių klasių mokytoju

Daugiau nei trečdalis (39,89 proc.) respondentų pradinių klasių mokytoju dirba nuo 11 iki 20 metų ir daugiau nei trečdalis (38,2 proc.) – nuo 21 iki 30 metų, o 7,3 proc. – daugiau nei 30 metų.

3.2. Mokytojo padėjėjo pagalbos reikmė

Lietuvos švietimo sistema yra socialiai teisinga, kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą (ŠĮ, 2011). Dauguma specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokosi bendrojo lavinimo mokyklose kartu su bendraamžiais. Siekiant nustatyti mokytojo padėjėjo pagalbos poreikį, iš pradžių buvo pasidomėta ar mokytojai turi patirties dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais. Mokytojų patirtis dirbant su šiais vaikais yra skirtinga (8 pav.).

8 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal stažą dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais

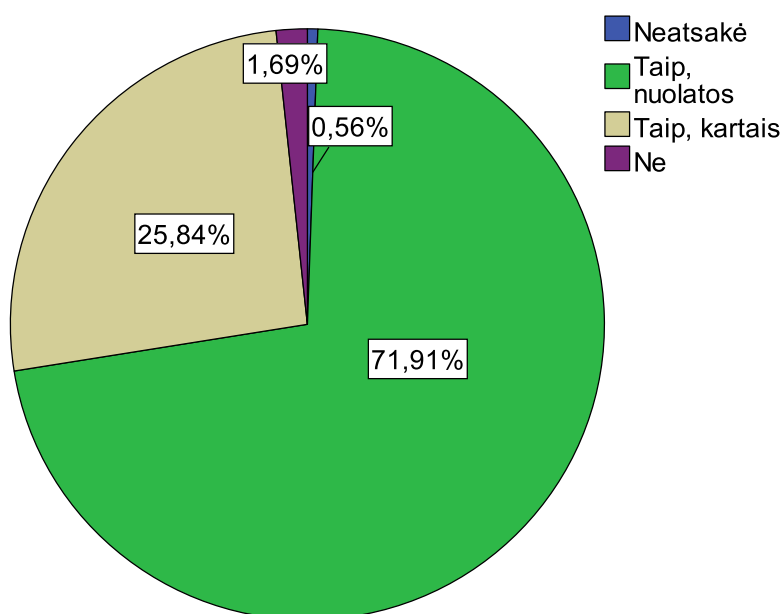
Trečdalis (32,58 proc.) apklaustų mokytojų nurodė, kad su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais dirba nuo 4 iki 10 metų, ketvirtadalis (25,28 proc.) – nuo 11 iki 20 metų, kas dešimtas (9,55 proc.) – nuo 21 iki 30 metų .

Tai rodo, kad dauguma apkaustų mokytojų turi patirties dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais ir gali apibūdinti su kokiais sunkumais susiduria, kokios pagalbos jiems reikia, kai klasėje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai.

Nors dauguma respondentų turi patirties dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais, bet tik kas dešimto apklausto pradinė klasių mokytojo dėstomoje klasėje (9,55 proc.) dirba mokytojo padėjėjas nuolatos, 14,61 proc. mokytojų klasėje mokytojo padėjėjas dirba kartais ir net trijų ketvirtadalių (74,72 proc.) mokytojų klasėje mokytojo padėjėjas nedirba. 1,12 proc. mokytojų nenurodė ar dėstomoje klasėje dirba mokytojo padėjėjas.

25,84 proc. respondentų dėstomoje klasėje mokosi po vieną, 15,73 proc. mokytojų klasėje yra po du, 6,74 proc. – po tris mokinius, 3,93 proc. – po keturis, 1,69 – po penkis mokinius, besimokančius pagal modifikuotą programą (viso 195 mokiniai). 21,35 proc. apklaustų pradinių klasių mokytojų klasėje pagal adaptuotą programą mokosi po vieną mokinį, 6,18 proc. – po du, 2,25 proc. – po tris, o vienoje klasėje (0,56 proc.) – mokosi net keturi mokiniai pagal adaptuotą programą (viso 75 mokiniai). Pagal specialiąsias programas atitinkamai vienas mokinys mokosi vienoje klasėje (0,56 proc.), dvejose klasėse (1,12 proc.) – po du, vienoje (0,56 proc.) – trys, o trijose (1,69 proc.) keturi mokiniai pagal specialiąsias programas (viso 20 mokinių).

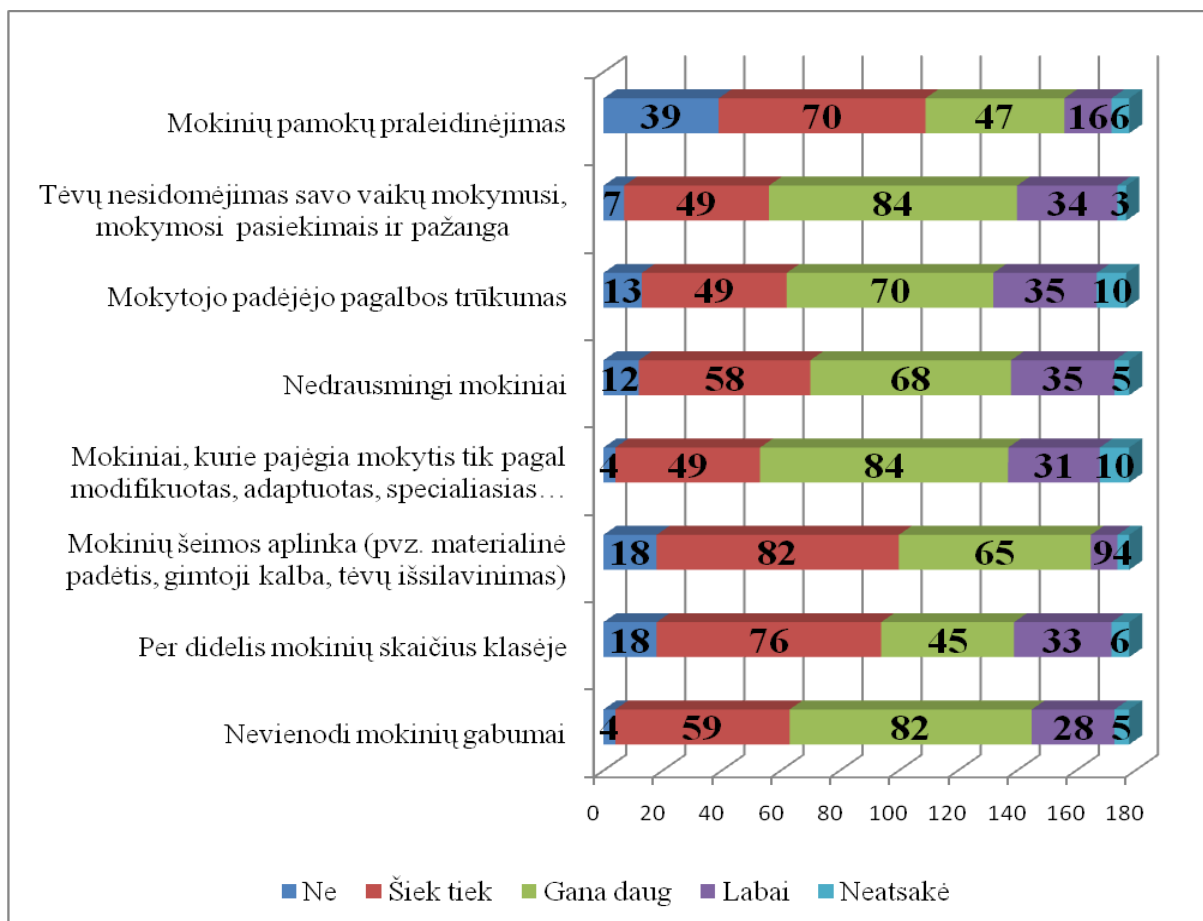
Beveik visi mokytojai (97,75 proc.) nurodė, kad mokytojo padėjėjas yra reikalingas klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai (9 pav.).

9 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl mokytojo padėjėjo reikalingumo klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai

Daugiau nei 70 proc. nurodė, kad mokytojo padėjėjas reikalingas nuolatos, o ketvirtadalis (25,84 proc.) – kad kartais. Tai įrodo, kad klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių mokiniai mokytojo padėjėjas yra reikalingas, todėl vertėtų pagalvoti apie didesnę mokytojo padėjėjo darbo vietų skaičių, kad pagalba būtų prieinama.

Respondentų buvo klausama, kuria dalimi išvardinti veiksniai apsunkina jų darbą (10 pav.).

10 pav. Respondentų nuomonė apie jų darbą apsunkinančius veiksnius

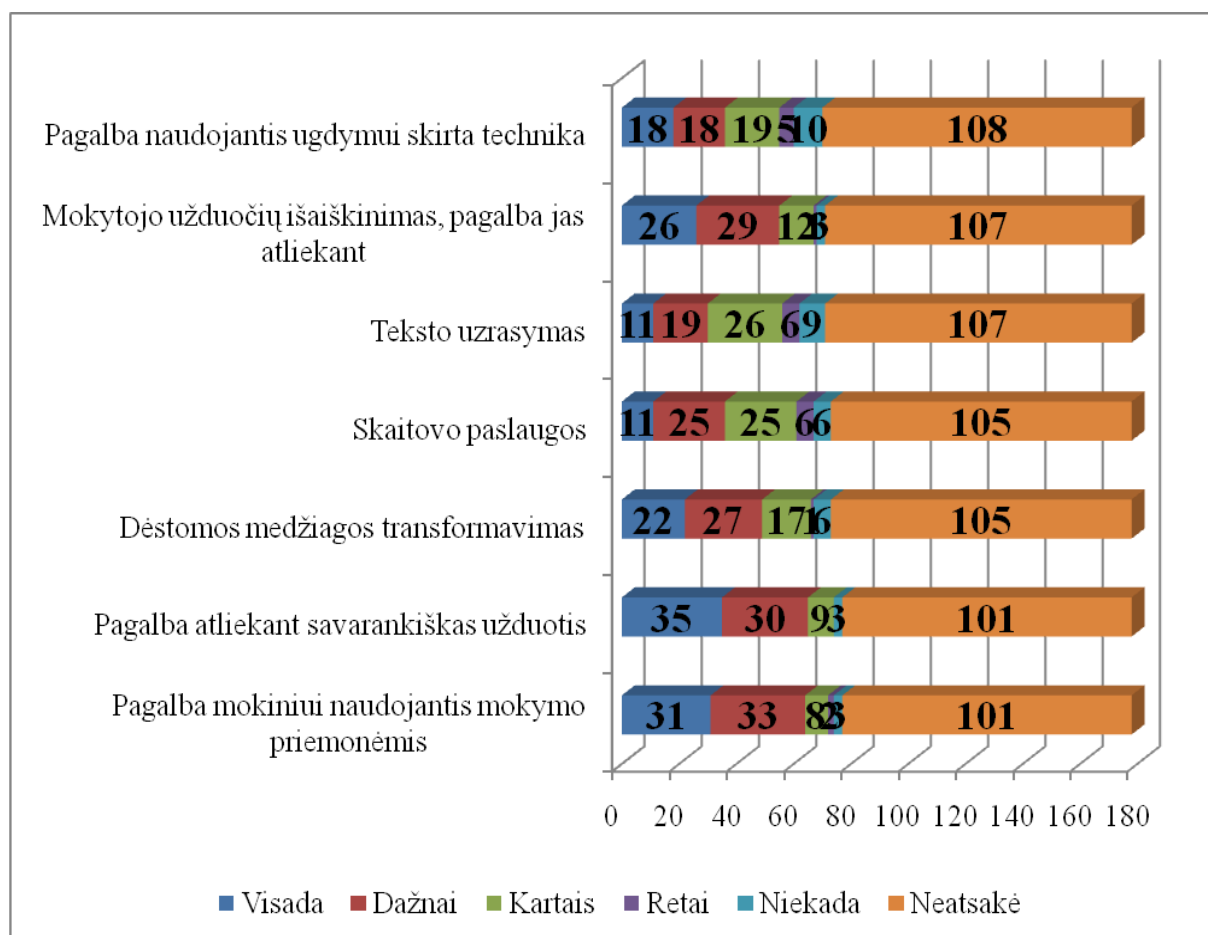
Gauti apklausos rezultatai rodo, kad nurodyti veiksniai daugiau ar mažiau apsunkina mokytojų darbą. Mažiausiai mokytojų darbą apsunkina mokinių pamokų praleidinėjimas. Mokytojo padėjėjo pagalbos trūkumas apsunkina daugumos mokytojų darbą. Net 70 iš 178 mokytojų atsakė, kad mokytojo padėjėjo pagalbos trūkumas jų darbą apsunkina gana daug, 35 mokytojai – kad labai apsunkina, o 49 – kad šiek tiek apsunkina. Šie duomenys tik patvirtina mokytojo padėjėjo būtinybę klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai. Tikėtina, kad kiekvienoje klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai, dirbant mokytojo padėjėjui, mokytojo darbą mažiau apsunkintų nevienodi mokinių gabumai, mokiniai, kurie pajėgia mokytis tik pagal modifikuotas, adaptuotas ir specialiąsias programas, nedrausmingi mokiniai ar per didelis mokinių skaičius. Reikia pažymėti, kad apklaustų mokytojų klasėje mokosi vidutiniškai po 21 mokinių.

Jeigu mokytojo padėjėjas dirbtų kiekvienoje klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai, ugdymas taptų efektyvesnis. L. Abromaitienės ir R. Kaušpėdienės (2009) teigimu, mokytojo padėjėjo pagalba sudaro galimybes sėkmingiau mokytojams realizuoti ugdymo turinį. Autorių nuomone, kai klasėje dirba mokytojo padėjėjas, mokytojas

gali kokybiškiau praveisti pamoką diferencijuodamas ir individualizuodamas ugdymą. Klasėje dirbant mokytojo padėjėjui, didesnis dėmesys gali būti skiriamas kiekvienam klasės mokiniui.

Kiekvienai veiklai atlikti mokytojo padėjėjas turi turėti tai veiklai atlikti reikalingas kompetencijas, nes *kompetencija* apibrėžiama kaip „gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma“ (ŠL, 2011). Todėl, pradinių klasių mokytojų buvo klausama, kokias funkcijas dažniausiai atlieka mokytojo padėjėjas klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai. Nustačius kokias funkcijas atlieka mokytojo padėjėjas, galima nustatyti, kokių kompetencijų toms funkcijoms atlikti reikia mokytojo padėjėjui.

Respondentų buvo klausama, kaip dažnai su pagalba specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui per pamokas susijusias išvardintas funkcijas atlieka (atlikdavo) mokytojo padėjėjas (11 pav.).

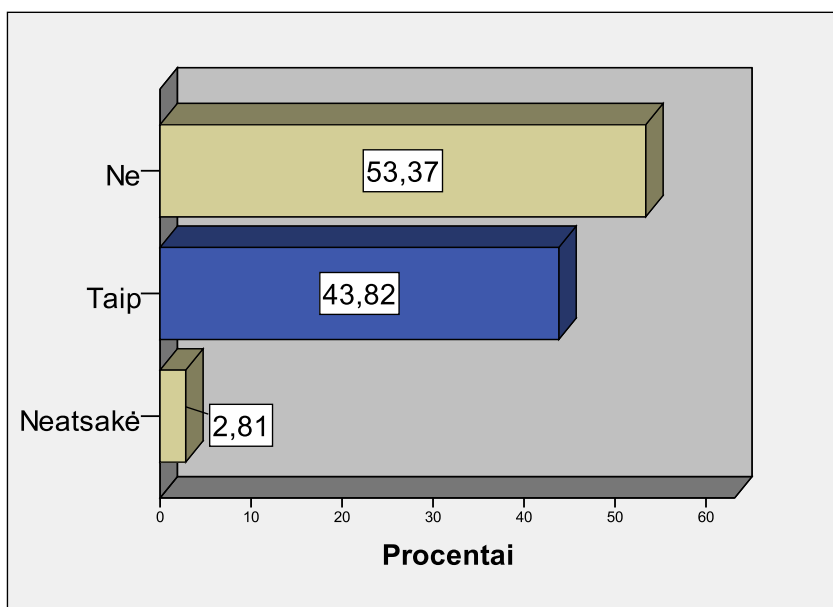
11 pav. Respondentų nuomonė apie mokytojo padėjėjo su pagalba specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui per pamokas susijusias funkcijas

Kadangi ne visų mokytojų dėstomoje klasėje dirba (dirbdavo) mokytojo padėjėjas, tai buvo paprašyta į klausimus apie mokytojo padėjėjo veiklą atsakyti tik tuos mokytojus, kurie turi (turėjo) patirties dirbant su mokytojo padėjėju. Į klausimus apie mokinių atliekamas funkcijas atsakė apie 40 proc. apklaustų mokytojų.

Daugiausia į šį klausimą atsakiusių respondentų nurodė, kad mokytojo padėjėjas visada arba dažnai padeda mokiniui naudotis mokymo priemonėmis, padeda atlikti savarankiškas užduotis. Dauguma mokytojų nurodo, kad dažniau ar rečiau mokytojo padėjėjas transformuoja dėstomą medžiagą, atlieka skaitovo funkcijas, užrašo tekstą, išaiškina mokytojo pateiktas užduotis, padeda naudotis ugdymui skirta technika.

Gauti duomenys patvirtino L. Abromaitienės ir R. Kaušpėdienės (2009) tyrimo metu gautus rezultatus, kad mokytojo padėjėjas ugdymo procese specialiųjų poreikių turintiems mokiniams padeda atlikti užduotis, dirba ir bendradarbiauja su mokiniu individualiai, ugdymo procese padeda perteikti ugdymo turinį. Šiai veiklai atlikti mokytojo padėjėjas turi turėti bendrąją (komunikacinę, bendravimo ir bendradarbiavimo) ir pedagoginę (žinios apie individualizuotą mokymą) kompetencijas, kad galėtų bendradarbiaudamas su specialiųjų poreikių turinčiu mokiniu padėti jam dalyvauti pamokoje.

Reikia pažymėti, kad net 43,82 proc. respondentų, paklaustų, ar jiems reikia pagalbos ir kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių, mokiniams, atsakė, taip (12 pav.).

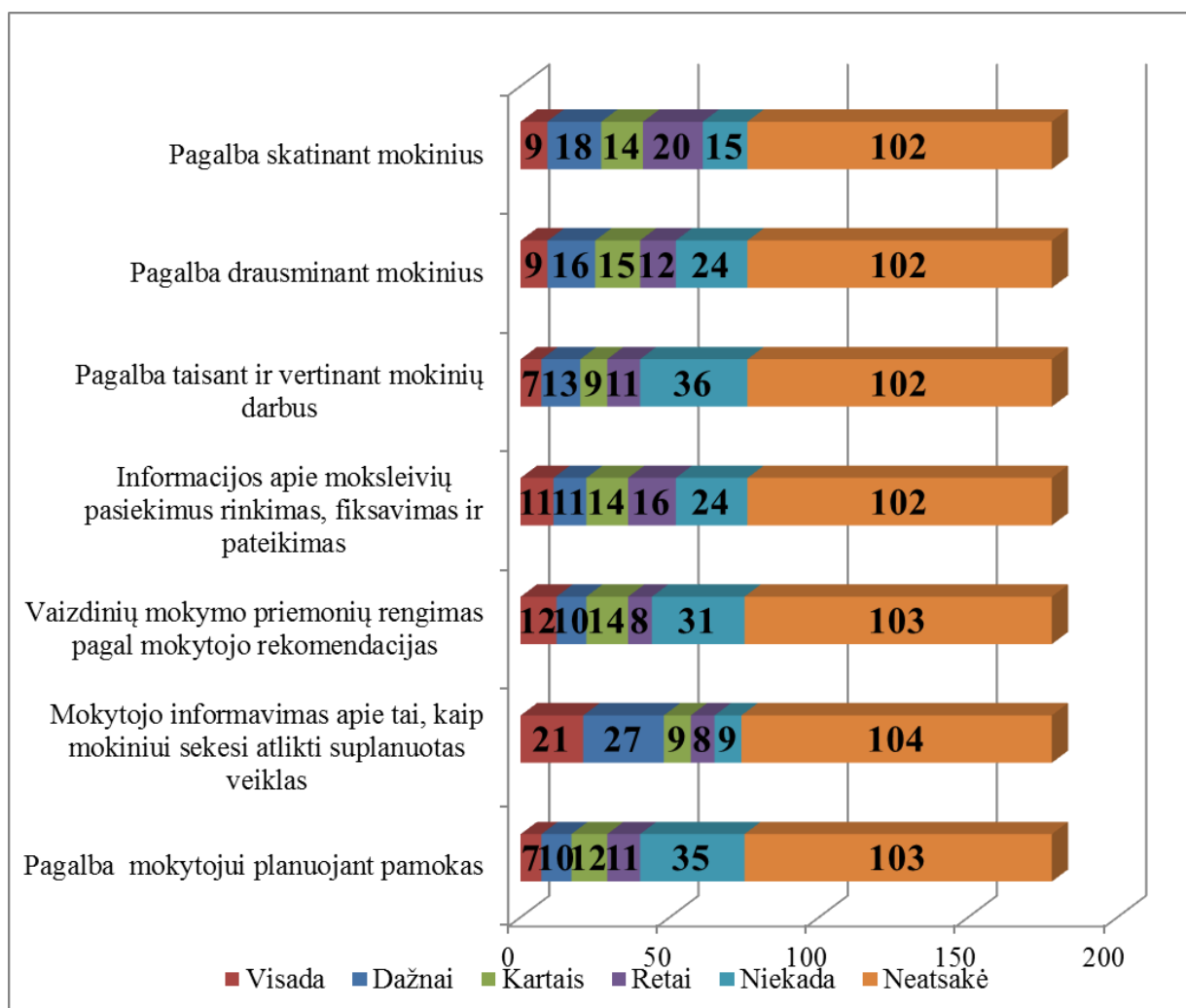
12 pav. Respondentų nuomonė apie mokytojo padėjėjo pagalbos reikalingumą kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių mokiniams

Tyrimo duomenys rodo, kad mokytojo padėjėjo pagalba reikia ir kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių mokiniams, galbūt tiems, kuriems sunkiau sekasi mokytis. Atsakiusiųjų „taip“ buvo prašoma išvardinti kokios pagalba reikia kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių mokiniams.

Dažniausiai buvo minima:

- ✓ Pagalba vaikams.
- ✓ Pagalba mokytojui.
- ✓ Pagalba ruošiant klasės aplinką.

Norint nustatyti kokios kompetencijos reikalingos mokytojo padėjėjo darbe, mokytojų, kurių mokykloje mokytojo padėjėjas teikia(ė) specialiąją pagalbą buvo klausama, kaip dažnai mokytojo padėjėjas atlieka (atlikdavo) išvardintas, su pagalba mokytojui susijusias, funkcijas (13 pav.).

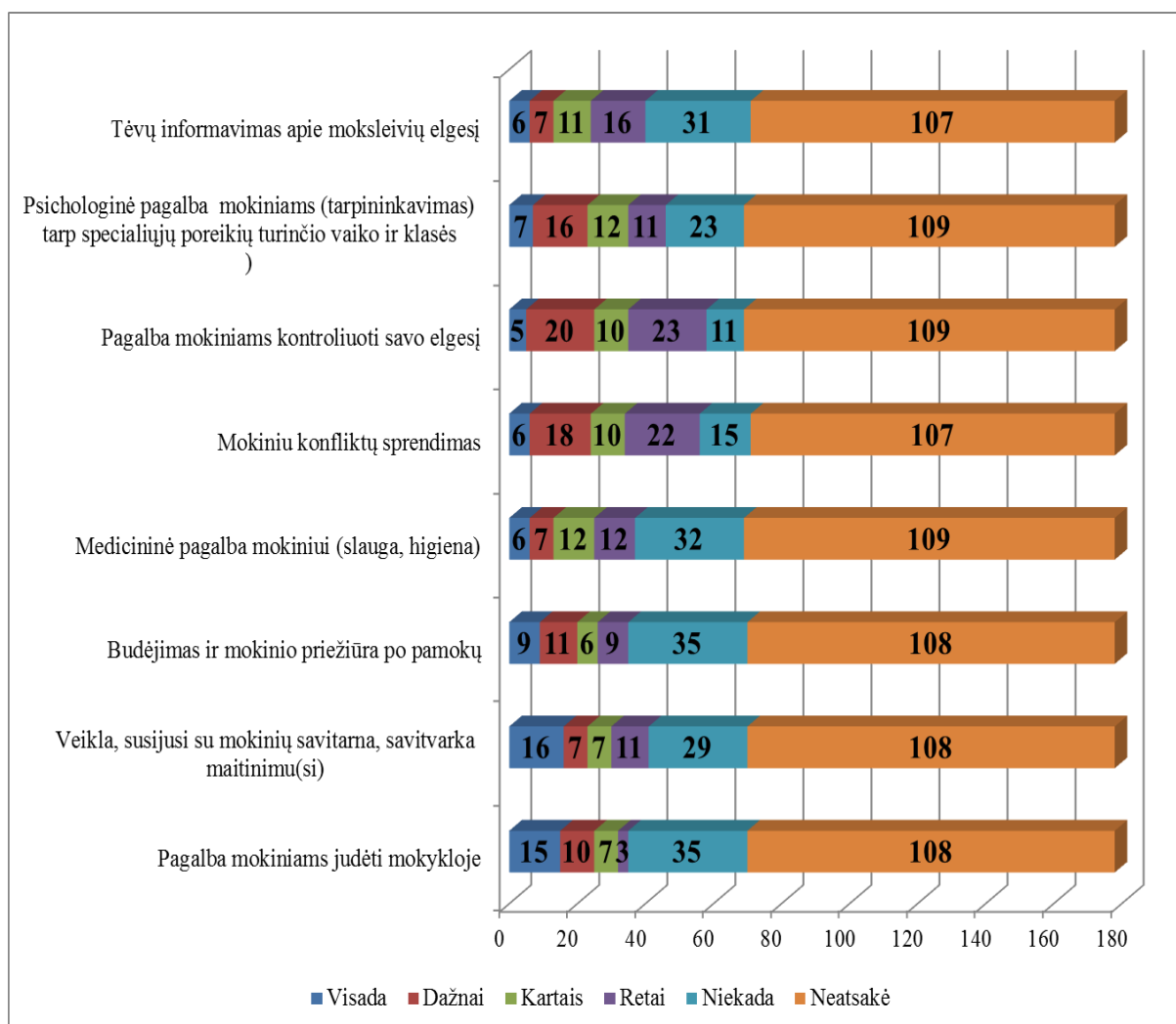
13 pav. Respondentų nuomonė apie mokytojo padėjėjo atliekamas su pagalba mokytojui susijusias funkcijas

Reikia pažymėti, kad beveik 60 proc. mokytojų neturi patirties dirbant su mokytojo padėjėju, todėl į šį klausimą neatsakė.

Tik nedaugelis respondentų pažymėjo, kad mokytojo padėjėjas padeda planuoti pamokas: 7 mokytojai nurodė, kad visada padeda, 10 mokytojų, kad padeda dažnai, 12 – kad kartais, o 11 – kad retai. Atsakiusieji mokytojai nurodė, kad mokytojo padėjėjas dažniau informuoja mokytoją apie tai, kaip mokiniui sekėsi atlikti suplanuotas veiklas. Kad informuoja visada nurodė 21 mokytojas, kad dažnai – 27, kad kartais – 9, kad retai – 8, kad niekad neinformuoja – 9 mokytojai.

Respondentų buvo klausama kaip dažnai mokytojo padėjėjai rengia vaizdines priemones pagal mokytojo rekomendacijas, renka informaciją apie moksleivių pasiekimus, ją fiksuoja ir pateikia, padeda taisyti ir vertinti mokinių darbus, padeda mokytojui drausminant bei skatinant mokinius. Gauti rezultatai yra panašūs. Kai kurie mokytojo padėjėjai atlieka šias su pagalba mokytojui susijusias funkcijas, nors ir nelabai dažnai. Vadinasi, mokytojo padėjėjui reikia bent minimalių pedagoginių žinių, tokių kaip mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo, kad galėtų informuoti mokytoją apie mokinio pasiekimus per pamoką.

Pradinių klasių mokytojų, kurių klasėje mokytojo padėjėjas teikia(ė) specialiąją pagalbą buvo klausama, kaip dažnai mokytojo padėjėjas atlieka išvardintas, su specialiujų poreikių turinčių mokinių mokymosi procesu nesusijusias, funkcijas (14 pav.).

14 pav. Respondentų nuomonė apie mokytojo padėjėjo atliekamas su specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokymosi procesu nesusijusias funkcijas

Vėl reikėtų pažymėti, kad beveik 60 proc. mokytojų į šį klausimą neatsakė. Neatsakiusių mokytojų skaičius rodo, kad jie neturi darbo su mokytojo padėjėju patirties.

Respondentų atsakymai rodo, kad mokytojo padėjėjas padeda mokiniams judėti, atlieka veiklą, susijusią su mokinių savitarna, savitvarka, maitinimusi, budi ir prižiūri mokinius po pamokų, teikia medicininę pagalbą (slauga, higiena), sprendžia mokinių konfliktus, padeda mokiniams kontroliuoti savo elgesį, teikia psichologinę pagalbą (tarpininkauja tarp specialiųjų poreikių turinčio vaiko ir klasės) bei informuoja tėvus apie moksleivių elgesį rečiau, nei padeda mokiniams atlikti su mokymosi procesu susijusias funkcijas. Keli mokytojai nurodė, kad mokytojo padėjėjai šių funkcijų neatlieka niekada. Nesusijusių su ugdymo procesu funkcijų atlikimo dažnumas tiesiogiai priklauso nuo mokinio specialiųjų poreikių pobūdžio. Jei klasėje nėra mokinių turinčių judesio sutrikimų, tai

mokytojo padėjėjui ir nereikia padėti judėti, jei nėra negebančių apsitarnauti – nereikia atlikti veiklos susijusios su savitvarka ar savitarna. Patenkinus specialiuosius poreikius mokinys gali dalyvauti ugdymosi procese, todėl mokytojo padėjėjo pagalba ne per pamokas yra labai reikalinga. Šiai veiklai atlikti mokytojo padėjėjas turi turėti specifinių žinių apie mokinių specialiuosius poreikius ir gebėti į juos reaguoti.

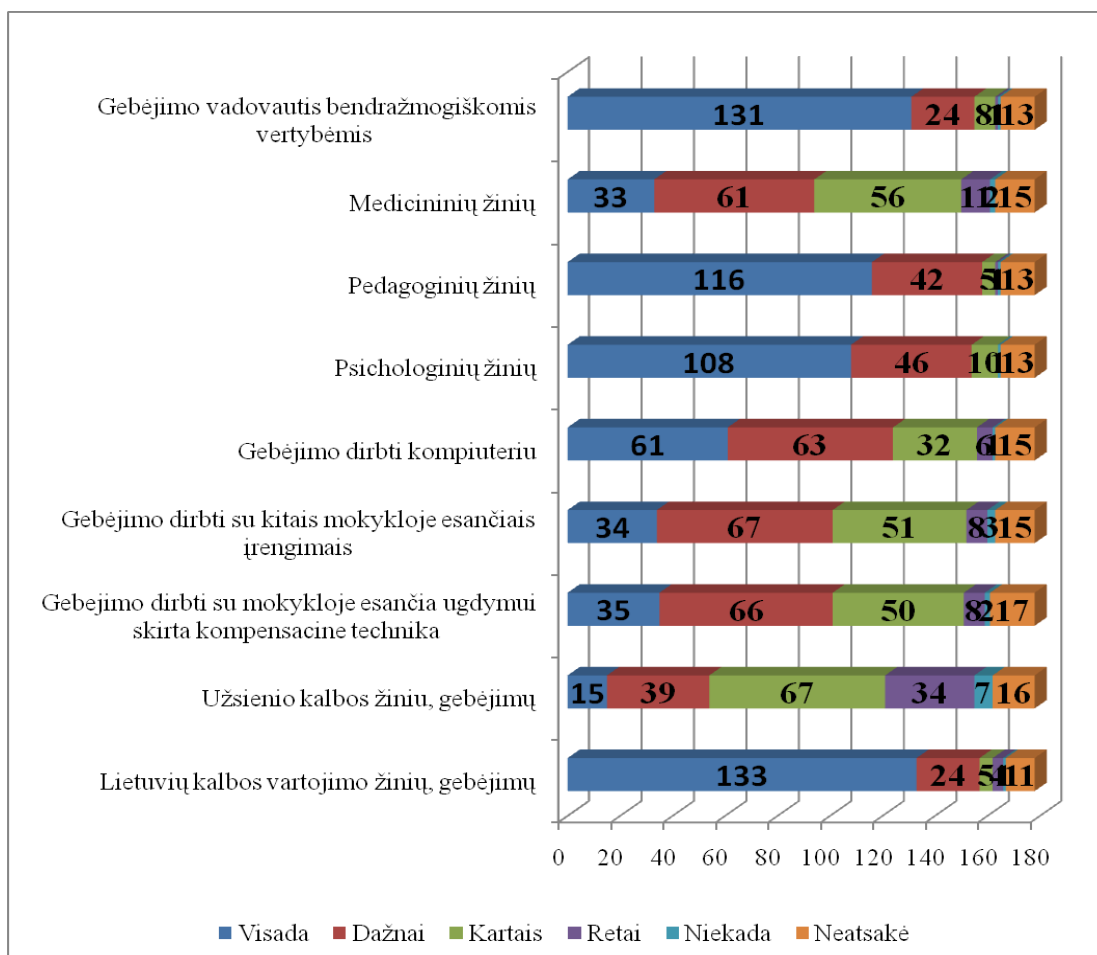
Tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojams sunku dirbti be mokytojo padėjėjo pagalbos, kuri yra labai reikalinga ne tik specialiųjų poreikių turintiems, bet ir šių poreikių neturintiems mokiniams, todėl mokytojo padėjėjui reikia turėti nemažai pedagogų darbe būtinų kompetencijų. Ištyrus pradinį klasių mokytojų atsakymus apie mokytojo padėjėjo veiklą, galima teigti, kad mokytojo padėjėjas per pamokas dažniau atlieka su specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymosi procesu susijusias funkcijas, todėl tai veiklai atlikti jam reikia nemažai pedagoginių žinių. Nors mokytojo padėjėjas rečiau atlieka su mokymosi procesu nesusijusią veiklą, bet ir čia mokytojo padėjėjas turi turėti žinių apie mokinių specialiuosius poreikius, kad padėdamas nepakenktų.

3.3. Žinios, gebėjimai ir vertybinės nuostatos, reikalingi mokytojo padėjėjo darbe

Kompetencija apibrėžiama, kaip asmens žinių, gebėjimų ir nuostatų, veiklos ir teisės tai veiklai atlikti visuma. Mokytojo padėjėjo pavyzdiniame pareigybės aprašyme (2004) išvardinti šie specialieji reikalavimai mokytojo padėjėjui:

1. *Išsilavinimas – ne žemesnis kaip vidurinis.*
2. *Gebėjimas bendrauti su mokiniais, turėjimas žinių apie jų sutrikimų specifiką.*
3. *Gebėjimas dirbti su mokiniu.*
4. *Gebėjimas bendradarbiauti su mokytoju ir kitais specialistais.*

Norint išsiaiškinti kokios kompetencijos reikalingos mokytojo padėjėjui ir ar jos yra išvardintos mokytojo padėjėjo pavyzdiniame pareigybės aprašyme (2004), pradinių klasių mokytojų buvo klausama, kokių žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų reikia mokytojo padėjėjo darbe (15 pav.).

15 pav. Respondentų nuomonė apie žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas, reikalingus mokytojo padėjėjo darbe

Dauguma respondentų (133 mokytojai iš 178) nurodė, kad pradinių klasių mokytojo padėjėjo darbe visada reikia lietuvių kalbos vartojimo žinių ir gebėjimų. Vadinasi, mokytojo padėjėjas turi turėti pakankamai žinių apie tinkamą lietuvių kalbos vartojimą.

Daugumos respondentų (131 mokytojo iš 178) nuomone, mokytojo padėjėjas turi visada gebėti darbe vadovautis bendražmogiškomis vertybėmis. Tai rodo, kad mokytojo padėjėjo darbe labai svarbi bendrakultūrinė kompetencija, kurios pagrindu galima mokyti vaikus gyvenime vadovautis bendražmogiškomis vertybėmis. Taip pat mokytojo padėjėjas turi gebėti darbe vadovautis šiuolaikine švietimo samprata ir gerbti ugdytinių tapatumą.

Beveik du trečdaliai respondentų pažymėjo (15 pav.), kad mokytojo padėjėjo darbe labai dažnai reikalingos psichologinės ir pedagoginės žinios, kurios įgyjamos pedagoginį išsilavinimą suteikiančiose ugdymo įstaigose. Mokytojo padėjėjas privalo turėti žinių apie pradinio ugdymo specifiką, nes šis amžiaus tarpsnis yra labai svarbus suteikiant asmeniui kultūros pagrindus, elementarų raštingumą, padedant jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą. Bet tampa neaišku, kur mokytojo padėjėjui įgyti šių žinių, jei reikalavimas įgyti pedagoginį išsilavinimą nėra reglamentuotas jokiuose Lietuvos teisės aktuose.

Respondentų nuomone, darbe visada (nurodė 61 mokytojas iš 178), dažnai (63 mokytojai) arba kartais (32 mokytojai) yra reikalingas gebėjimas dirbti kompiuteriu. Mokytojai teigia, kad gebėjimas dirbti su mokykloje esančia ugdymui skirta kompensacine technika ir kitais mokykloje esančiais įrengimais bei užsienio kalbos žinios reikalingi mokytojo padėjėjui rečiau, bet beveik niekas nepasisako, kad jos nereikalingos niekada. Mokytojo padėjėjas turi būti apmokomas dirbti su šiuolaikinėmis technologijomis.

Pradinių klasių mokytojų buvo klausama, ar reikia mokytojo padėjėjui medicininių žinių. Daugumos respondentų nuomone, šios žinios visada (33 mokytojų nuomone), dažnai (61 mokytojo) arba kartais (56 mokytojų) yra reikalingos mokytojo padėjėjo darbe. Duomenys rodo, kad mokytojo padėjėjas turi turėti reikalingą jo darbui medicininių žinių kiekį dirbant su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais.

Tyrimo duomenys rodo, kad pradinių mokytojo padėjėjui visi išvardinti gebėjimai, žinios ir vertybinės nuostatos dažniau ar rečiau yra reikalingi teikiant specialiąją pagalbą. Kadangi nėra reikalavimo mokytojo padėjėjui įgyti specialų išsilavinimą, tampa visiškai neaišku, kur šias žinias ir gebėjimus mokytojo padėjėjui įgyti, kad galėtų tinkamai reaguoti susidarius ekstremalioms situacijoms, susijusioms su specialiaisiais ugdytinių poreikiais.

Dauguma respondentų, paklaustų kaip dažnai išvardinti veiksniai, jų nuomone, apsunkina mokytojo padėjėjo darbą, nurodė, kad gana daug (apie 10 proc.) arba šiek tiek (apie 10 proc.) mokytojų padėjėjų darbą apsunkina dalykinių žinių trūkumas, bendravimo su mokytoju trūkumas, neturėjimas atskirų patalpų, abejingas tėvų požiūris, per didelis mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius klasėje bei per daug papildomų pareigų. Mokytojai nurodė, kad mokytojo padėjėjo darbą labiausiai apsunkina darbo krūviui neadekvatus atlyginimas.

Atviru klausimu pradinių klasių mokytojai buvo prašomi išvardinti svarbiausias funkcijas, kurias, jų manymu, turėtų atlikti mokytojo padėjėjas. Dažniausiai buvo minimos šios funkcijos:

- ✓ *Pagalba mokiniams* (56,62 proc.).
- ✓ *Pagalba mokytojams organizuojant pamokas* (50 proc.).
- ✓ *Mokytojų pavadavimas* (26,4 proc.).
- ✓ *Pagalba naudotis ugdymui skirtomis priemonėmis* (18 proc.).
- ✓ *Aplinkos ruošimas* (12,36 proc.).

Šie rezultatai rodo, kad respondentų nuomone, mokytojo padėjėjo darbe yra svarbiausios su ugdymosi procesu susijusios funkcijos. Mokytojų išvardintoms funkcijoms atlikti mokytojo padėjėjas privalo turėti nemažai pedagoginės kompetencijos, tokios kaip mokinio pažinimo, ugdymo aplinkos kūrimo, kad esat reikalui galėtų pakeisti mokytoją.

Pavyzdiniame mokytojo padėjėjo pareigybės aprašyme (2004) nėra įvardintos visos kompetencijos, pradinių klasių mokytojų nuomone, reikalingos mokytojo padėjėjo darbe. Specialiuose reikalavimuose padėjėjui nėra minimas gebėjimas darbe vadovautis bendražmogiškais vertybėmis, turėjimas pedagoginių ir psichologinių žinių, lietuvių ir užsienio kalbų žinių ir gebėjimų.

Respondentų teigimu, mokytojo padėjėjui darbe yra labai svarbi tokia asmeninė savybė, kaip kantrybė. Pradinių klasių mokytojų paklausti, kokių gebėjimų, jų nuomone, dažniausiai mokytojo padėjėjai pritrūksta, daugiausia kartų minėjo:

- ✓ *Kompetentingumo.*
- ✓ *Pedagoginių žinių.*

Reikšdami nuomonę apie savo darbą, dauguma respondentų nurodė, jog jiems patinka mokykla, kurioje jie dirba. Tai rodo mokytojų motyvaciją dirbti pradinių klasių mokytoju.

Apibendrinant mokytojų atsakymus apie mokytojo padėjėjo atliekamas pagrindines funkcijas bei šioms funkcijoms atlikti reikalingas žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas,

galima teigti, kad mokytojo padėjėjo darbe dažniausiai reikalingos kompetencijos panašios į mokytojo darbui būtinas kompetencijas. Mokytojo padėjėjui būtina bendrakultūrinė kompetencija, grindžiama tokių vertybių, kaip asmens nelygstamos vertės ir orumo, artimo meilės, prigimtinės žmonių lygybės teigimu. Mokytojo padėjėjo darbe labai svarbi bendroji kompetencija, reikalinga mokytojo padėjėjui bendraujant ir bendradarbiaujant su mokytoju, įgyvendinant specialiųjų poreikių turinčio mokinio ugdymo strategijas. Svarbi ir pedagoginė kompetencija, kurią sudaro informacinių technologijų naudojimo, ugdymosi aplinkos kūrimo, mokinių motyvavimo, paramos jiems ir kt. kompetencijos. Mokytojo padėjėjo darbe, mokytojų nuomone, labai svarbios pedagoginės ir psichologinės žinios. Ir žinoma, mokytojo padėjėjas privalo turėti specialiosios pagalbos, susijusios su specialiųjų fizinių poreikių tenkinimu, kompetenciją. Visos keturios kompetencijos (bendrakultūrinė, bendroji, pedagoginė ir specialiosios pagalbos teikimo) yra svarbios pradinėse klasių mokytojo padėjėjui teikiant specialiąją pagalbą, kad galėtų padėti mokytojui optimizuoti ugdymo(si) sąlygas ir padėtų specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui sėkmingai dalyvauti ugdymo procese.

Gauti tyrimo rezultatai visiškai pagrindė mokslinės literatūros ir teisės aktų pagrindu sudarytą mokytojo padėjėjo kompetencijų teorinį modelį, kurį sudaro bendrakultūrinė, bendroji pedagoginė, bendroji ir specialiosios pagalbos kompetencijos.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus, galima pateikti siūlymų dėl mokytojo padėjėjo kompetencijų modelio turinio:

Bendrakultūrinė kompetencija:

- Vadovavimosi bendražmogiškomis vertybėmis.
- Vadovavimosi šiuolaikine švietimo paskirties samprata.
- Pagarbos ugdytinių tapatumui.

Bendrosios kompetencijos:

- Komunikacinė.
- Bendravimo ir bendradarbiavimo.
- Reflektavimo ir mokymosi mokytis.

Bendroji pedagoginė kompetencija:

- Informacinių technologijų naudojimo.
- Ugdymo aplinkų kūrimo.
- Mokymosi proceso valdymo.
- Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo.
- Mokinių motyvavimo ir paramos jiems.

- Mokinio pažinimo ir pažangos pripažinimo.
- Žinios apie individualizuotą mokymą.
- Profesinio tobulėjimo.

Specialiosios pagalbos :

- Bendros žinios apie mokinių specialiuosius poreikius.
- Ekstremalių situacijų valdymo.

Kompetencijų modelio turinys gali būti papildytas ir kitomis kompetencijomis, nes mokytojo padėjėjo darbe reikalingos kompetencijos labai priklauso nuo mokinio specialiųjų poreikių pobūdžio, nuo mokinių amžiaus ir jiems taikomų mokymo(si) metodų.

IŠVADOS

1. Išanalizavus literatūrą galima daryti išvadą, kad mokytojo padėjėjo profesines kompetencijas galima apibrėžti šiose veiklos srityse: ugdytinio specialiųjų poreikių tenkinimas; pagalba organizuojant ugdymo procesą; bendravimas ir bendradarbiavimas. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė parodė, kad nepakankamas dėmesys skiriamas mokytojo padėjėjo kompetencijų klausimui. Pavyzdiniame mokytojo padėjėjo pareigybės aprašyme nėra įvardintų kompetencijų, kurių reiktų mokytojo padėjėjo darbe siekiant pradinio ugdymo visiems vaikams kokybės, todėl galėtų būti parengtas dokumentas, kuris reglamentuotų mokytojo padėjėjo profesines kompetencijas.
2. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad mokytojo padėjėjo pagalba yra labai reikalinga klasėje, kurioje mokosi specialiųjų poreikių turintys mokiniai. 71,91 proc. respondentų nurodo, kad tokioje klasėje mokytojo padėjėjo pagalba reikalinga nuolatos, o 25,84 proc. – kad kartais. 43,82 proc. apklaustų pradinių klasių mokytojų pažymi, jog mokytojo padėjėjo pagalba reikia ir kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių mokiniams, kad mokytojas galėtų sėkmingiau diferencijuoti ir individualizuoti ugdymą visiems klasės mokiniams. Todėl mokytojo padėjėjo funkcijų sąrašas galėtų būti papildytas pagalba visiems mokiniams.
3. Ištyrus pradinių klasių mokytojų atsakymus apie mokytojo padėjėjo vaidmenį, galima teigti, kad mokytojo padėjėjas dažniausiai atlieka su specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymosi procesu susijusias funkcijas. Nors mokytojo padėjėjas su ugdymosi procesu nesusijusias funkcijas atlieka rečiau, bet ir šioje veikloje jis turi turėti specialių žinių, kad gebėtų reaguoti į mokinių specialiuosius poreikius, susijusius su dalyvavimu ugdymosi procese ir nedideliu fizinius poreikius, susijusius su asmens higiena ir savitarna.
4. Pradinių klasių mokytojų apklausos duomenys parodė, kad tarp pradinių klasių mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų turėtų būti pedagogo profesinei kompetencijai būtinų gebėjimų. Mokytojo padėjėjas, kuris dirba pradinėse klasėse, turi turėti žinių apie pradinio ugdymo specifiką, nes šis amžiaus tarpsnis yra labai svarbus suteikiant asmeniui dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros pagrindus, elementarų raštingumą, padedant jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.
5. Mokytojo padėjėjo profesinėje veikloje labai svarbios yra bendrosios kompetencijos, nes jos būtinos mokytojo padėjėjui bendradarbiaujant su kitais asmenimis dėl specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo strategijų taikymo.

6. Kaip ir kiekvienam asmeniui, mokytojo padėjėjui būtinos bendrakultūrinės kompetencijos, sąlygojančios sėkmingą žmogaus veiklą konkrečioje aplinkoje.
7. Tyrimo rezultatai rodo, kad pradinių klasių mokytojo padėjėjo profesinėje veikloje reikalingos bendrakultūrinė, bendroji, bendroji pedagoginė ir specialiosios pagalbos kompetencijos, kad būtų užtikrinta kiekvieno žmogaus teisė mokytis. Daugumai pradinių klasių mokytojų padėjėjų, mokytojų teigimu, neužtenka pedagoginių žinių, todėl būtina ruošti šios profesijos specialistus.

REKOMENDACIJOS

1. Teikti siūlymus švietimo politikams, kad būtų peržiūrėtas mokytojo padėjėjo pareigybinis aprašas, nes siekiant visaverčio vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymo, mokytojo padėjėjui deleguojamos funkcijos nėra pakankamos.
2. Mokytojo padėjėjo profesinių kompetencijų reglamentavimas galėtų būti išspręstas priimant dokumentą, kuris nurodytų mokytojo padėjėjo kompetencijas, svarbias siekiant pradinio ugdymo visiems vaikams kokybės.
3. Aukštųjų mokyklų bendruomenėms rekomenduotume rengti programas mokytojo padėjėjo profesijai įgyti, kuri svarbi sėkmingam darbui mokykloje ugdant humanizmo, tautiškumo ir atsinaujinimo vertybėmis besivadovaujančius asmenis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abromaitienė L., Kaušpėdienė R. (2009). Mokytojo padėjėjo veikla pedagogų bendruomenėje.
Mokslinė praktinė konferencija Lietuvos švietimo pertvarkos 20 metų sukakčiai paminėti „Švietimo kaita 1988-2008 m.“ [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/strategija/docs/vssi/090219/1%20sekcija/Abromaitiene_pranesimas_VPU.pdf
2. Adomaitienė R., Samsonienė L. (1997). *Pedagogų požiūris į neigaliųjų mokinių integraciją bendrojo lavinimo mokyklose*. Lietuvos mokyklai–600 metų. Konferencijos medžiaga (II tomas). Vilnius: Pedagogikos institutas.
3. Ališauskas A., Ambrukaitis J. (1993). Dėl specialiojo ugdymo reformos. *Lietuvos švietimo reformos gairės*. (137-148). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
4. Ališauskas A. (2001). *Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčių analizė*. Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas (6-11). Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
5. Ališauskas A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ališauskienė S., Miltelienė L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
7. Ambrukaitis J. (1997). *Specialiųjų poreikių vaikai*. Šiauliai: Titnagas.
8. Ambrukaitis J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją, *Specialusis ugdymas 2*: 24–33.
9. Ambrukaitis J. (2004). Pedagogų nuomonė apie savo pasirengimą ugdyti vaikus, turinčius specialiųjų poreikių, *Specialusis ugdymas 2* (11): 114–123.
10. Ambrukaitis J. (2005). *Specialiojo ugdymo kaitos bruožai*. Šiauliai: Šiaulių Universitetas.
11. Ambrukaitis J., Giedrienė R., Gudžienė T., Kalesnikienė D. ir kt. (2009). *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui*. Vilnius: Sapnų sala.
12. Ambrukaitis J., Ruškus J. (2002). Adaptuotos bei modifikuotos ugdymo programos: taikymo efektyvumo veiksniai. *Specialusis ugdymas 2*(7): 6-23.
13. Bagdonas A. (1997). *Integracija – inovacijų inkluzija į tradicinį ugdymą*. Lietuvos mokyklai – 600 metų. Konferencijos medžiaga (II tomas). Vilnius: Pedagogikos institutas.

14. Barkauskaitė M., Grincevičienė V., Indrašienė V., Pūkinskaitė V. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas*. Vilnius: VPU leidykla.
15. Barkauskaitė M., Pečiuliauskienė P. (2007). VPU studentų pedagoginių kompetencijų raiška švietimo kaitoje. *Pedagogika*: 43-52. ISSN 1392-0340.
16. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926>
17. Brunza R., Čiuprinokovienė L., Gevorgianienė V., Liaudanskienė V. ir kt. (2009). *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių, turinčių vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą, ugdymui*. Vilnius: Sapnų sala.
18. Bruzgelevičienė R. (2008). *Lietuvos švietimo kūrimas 1988- 1997*. Monografija. Vilnius : Sapnų sala.
19. Dudzinskienė R., Kalesnikienė D., Paurienė L. Žilinskienė I. (2010). *Inovatyvių mokymo(si) metodų ir IKT taikymas*. II knyga. Vilnius: plėtotės centras.
20. Education Assistant. *Special Education Branch, Alberta Education*. Canada. [žiūrėta 2011-05-06], prieiga per internetą: http://alis.alberta.ca/occinfo/Content/RequestAction.asp?aspAction=GetHTMLProfile&format=html&OCCPRO_ID=71003307
21. Education support for North Ireland. [žiūrėta 2011-05-06]. Prieiga per internetą: <http://www.education-support.org.uk/lithuanian/parents/special-education/people/#q11>
22. European agency for development in special needs education [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.european-agency.org/>
23. Galkienė A. (1999). Negalios vaikų ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. *Pedagogika* 39: 148–163.
24. Galkienė A. (2000). Integruotas mokymas –žingsnis demokratijos link. *Pedagogika* 42: 28–37.
25. Galkienė A. (2001). *Keli integruoto ugdymo aspektai*. Metodinių straipsnių rinkinys. Utena: UAB „Utenos Indra“.
26. Galkienė A. (2001). *Pedagginė sąveikos ypatumai integruoto ugdymo sąlygomis*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
27. Galkienė A. (2003). *Pedagginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Galkienė A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.

29. Galkienė A., Dudzinskienė R. (2004). Veiklos koordinavimo reikšmė specialiosios pedagoginės pagalbos efektyvumui ugdant heterogenines moksleivių grupes, *Specialusis ugdymas* 1 (10): 39–43.
30. Girdzijauskienė R., Gudynas P., Jakavonytė D., Jevsikova T. (2010). *Inovatyvių mokymo(si) metodų ir IKT taikymas*. I knyga. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
31. Gudonis V., Samsonienė L. (1997). Specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo problemos. *Lietuvos mokykla: istorija ir dabartis*. Šiauliai: 53-56.
32. Hallahan D. P., Kauffman J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai*. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius: Alma littera.
33. Informacinė sistema AIKOS. [žiūrėta 2011-03-20], prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/index.htm>
34. Joonson T. (1995). Naujosios specialiųjų poreikių vaikų ugdymo strategijos. *Švietimo naujovės* 4: 7–8.
35. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
36. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*. Kaunas; KTU. Nr. 1 (22): 44-50.
37. *Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija* (2006). (Lietuva ratifikavo 2010) [žiūrėta 2010-12-20], prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1917114157>
38. Juodkaitė D., Jasiūnas A. (2003). *Informacinė apžvalga*. Neįgaliųjų ir jų šeimos narių teisės ir socialinės garantijos. Vilnius: Viltis.
39. Jurašaitė E. (2004). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos: struktūra, modelių realizavimas, įvertinimas* [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, edukologija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
40. Kaffemaniienė I. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų integracija. Požiūrio problema*. Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
41. Kaffemaniienė I., Lusver I. (2004). Moksleivių, turinčių mokymosi negalių, bendrojo lavinimo turinio individualizavimas. *Specialusis ugdymas* 2(11): 133–150.
42. Kaffemaniienė I., Šadbaraitė Ž. (2003). Specialiosios mokyklos mokytojo kūrybiškumo problema. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir gyvenimo kokybė*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
43. Kardelis K.(1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
44. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU.
45. Laužackas R., Rimkevičienė V., Lukoševičius A., Beresnevičienė D. (2006). Projektas „Profesijos pedagogų rengimo tinklo išplėtimas į Lietuvos regionus“ ESF 2.4.- 033, *Modulinė*

- profesijos mokytojų rengimo programa Profesinė pedagogika Modulis Nr. 6, Veiklos pasaulis ir profesijos rengimas. Mokytojo knyga (Elektroninė laikmena).*
46. Lepaitė D. (2001). *Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija.* Kaunas: Technologija.
 47. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos įsakymas. *Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negale reikmėms.* Nr. ISAK-317 (2001-06-14). *Valstybės žinios* (2001). Nr.53-1898.
 48. Lietuvos Respublika. *Konstitucija.* (1992). Vilnius: Lietuvos informacijos centras prie Teisingumo ministerijos.
 49. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos pažyma (2006). *Dėl specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo bendrojo lavinimo mokyklose.* Nr. DR1-2.
 50. *Lietuvos Respublikos Invalidų socialinės integracijos įstatymas.* Nauja redakcija (1998). Nr. VIII- 904. *Valstybės žinios* (1998), Nr. 98 – 2706.
 51. *Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas* (2003-11-18). *Valstybės žinios.* (2003). Nr.114-5115.
 52. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas. *Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 m. nuostatų.* Nr.IX-1700. [žiūrėta 2010-12-10] Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215471&p_query=&p_tr2
 53. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2008). *Dėl Mokytojo padėjėjo rengimo standarto.* Nr. ISAK – 1872/A1 – 209. [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą <http://www.kpmc.lt/Skelbimai/31%20standartas/Mokytojo%20padejejo.pdf>
 54. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos projektas (2010). *Dėl mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo.* [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/docs/d_panele/20100726.pdf
 55. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2004). *Dėl mokytojo padėjėjo pavyzdinio pareigybės aprašo.* Nr. ISAK-2092. *Valstybės žinios* (2005). Nr.5-129.
 56. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2007). *Dėl mokytojų profesinių kompetencijų aprašo.* Nr. ISAK-54. *Valstybės žinios.* (2007), Nr. 12-511.
 57. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2004). *Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo.* Nr. ISAK- 838. [žiūrėta 2011-01-07] .Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/04-06-03-ISAK-838.htm

58. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas (2000). *Dėl asmens specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo tvarkos*. Nr. 1221/527/83. *Valstybės žinios* (2000). Nr. 85-2608.
59. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas. *Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka*“ (2002). Nr. 1329/368/98. *Valstybės žinios* (2002). Nr. 84-3672.
60. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro, Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. *Dėl mokytojo padėjėjo rengimo standarto*. (2008). Nr. ISAK-1872/A1-209. Profesinio mokymo metodikos centras. Vilnius.
61. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos pažyma (2006). *Dėl pedagoginės ir specialiosios pagalbos teikimo bendrojo lavinimo mokyklose*. Nr.DR-2 [žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: www.smm.lt/.../pazymos/paz_spec_pedagog_ir_spec_pagalba.doc
62. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011-03-17). Nr. XI-1281. *Valstybės žinios* (2011). Nr. 38-1804.
63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės projektas. *Dėl mokytojo padėjėjo, skaitovo, palydovo, gestų kalbos vertėjo paslaugų teikimo specialiųjų poreikių asmenims švietimo ir mokslo įstaigose tvarkos*. [žiūrėta 2011-01-07]. Prieiga per internetą: www.3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0116903.doc
64. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas (2002). *Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programos patvirtinimo*. Nr. 850. *Valstybės Žinios*. Vilnius. 2002, Nr. 57-2335.
65. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas (2004). *Dėl specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos patvirtinimo*. Nr. 1475. *Valstybės žinios*. Vilnius. 2004, Nr.170-6263.
66. *Lietuvos švietimo koncepcija* (1992). Vilnius: Leidybos centras.
67. Linkaitytė G. (2008) *Kompetencijomis grįsto ugdymo prielaidos Vilniaus mokyklose*. Vilnius: Garnelis.
68. Martišauskienė E. (2008). *Pedagogo kompetencijų samprata ir modeliai*. Pedagogo kompetencijos. Mentorius rengimo vadovėlis. Dėstytojo knyga. Vilnius: VPU.
69. Martišauskienė E. (2009). *Pedagogų požiūris į mokytojo kompetencijų raišką*. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr.22. [žiūrėta 2010-12-20], prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?hid=105&sid=db5d7e88-b80d-4559-8024-6bf7877158e7%40sessionmgr112&vid=5>
70. Merfeldaitė O. (2007). Socialinė pedagoginė pagalba. *Socialinis ugdymas* 3(14): 8-19.

71. Motiejūnienė E. (2006). Pagrindinės ugdymo turinio kaitos kryptys. Vilnius: Švietimo plėtotės centras. [žiūrėta 2010-12-10] Prieiga per internetą: <http://www.pedagogika.lt/puslapis/UTkaita.pdf>
72. Nasvytienė D., Daugirdienė A., Stanišauskaitė A. (2010). Magistro darbo rengimo metodinės rekomendacijos. Vilnius: VPU.
73. Pečiuliauskienė P. (2007). Darbo rinkos profesijos mokytojų bendrosios kompetencijos: situacija ir poreikis. *Acta Paedagogica Vilnensia*. T.18. ISSN 1392-5016: 132 -143. [žiūrėta 2011-02-15] Prieiga per internetą: http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/18/str11.pdf
74. Polučanskienė T. (2009). *Mokytojo padėjėjo veikla bendrojo lavinimo mokykloje*. Nepublikuotas magistro darbas. Vilnius. Rankraštis.
75. Pukevičiūtė V. J. (2009). *Mokinių ir studentų mokymosi mokytis kompetencijos raiška ir ugdymo strategijos užsienio kalbos pagrindu*. Daktaro disertacija. Klaipėda. Rankraštis.
76. *Rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių ugdymui*. Švietimo plėtotės centras. [žiūrėta 2011-04-08] Prieiga per internetą: <http://www.pedagogika.lt/index.php?1985825225>
77. Rose R. (2003). The inclusion of students with special educational needs: moving from theories and perspectives to pragmatics and pedagogy. *Specialusis ugdymas* Nr. 2(9): 98-106.
78. Ruškus J. (1999). Negalė kaip socialinis – kultūrinis konstruktas: nuostatų problema, *Socialiniai mokslai* 3 (20): 58–66.
79. Ruškus J. (2002). *Negalės fenomenas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių Universitetas.
80. Ruškus J., Karvelis V. (2000). Specialiojo pedagogo profesinės nuostatos: teorinis modelis. *Ugdymo psichologija* 2: 29–37.
81. Ruškus J., Žvirdauskas D., Žvirdauskienė R. (2009). Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimas. [žiūrėta 2010-12-10] Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Tyrimai/J.%20Ruskaus%20tyrimo%20ataskaita/Ikimokyklinio,%20priesmokyklinio%20ugdymo%20vadybos%20kokybes%20vertinimas%20Tyrimo%20ataskaita2009%2008%2031.pdf>
82. Samsonienė L. (2006). *Specialiųjų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: Vniaus universitetas.
83. Takala M. (2007). The work of classroom assistant in special and mainstream education in Finland. *British Journal of Special Education*. Volume 34, Nr. 1:50-57.
84. Tarptautinių žodžių žodynas. (2004). Vilnius: Žodynas.
85. Vaiko teisių konvencija (1995) priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje (1989). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.

86. Vaitkevičiūtė V. (2000). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
87. *Valstybinė švietimo strategija. 2003-2012 m.* (2003). [žiūrėta 2010-10-14]. Prieiga per internetą: [www.smm.lt/teisinė bazė](http://www.smm.lt/teisinė_bazė)
88. Vilkėlienė A. (2004). Pedagogų padėjėjo veikla: socializacijos aspektu. [žiūrėta 2010-10-14]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/70/vilkiene.pdf>

SUMMARY

MODEL OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF A TEACHER'S ASSISTANT

Humanistic provisions and the laws favourable to educating persons with special needs established the conditions for great many pupils, sometimes with severe disabilities, coming to school. Thus, a child's with special needs right to education according to his abilities is realised – not only in special education schools but in secondary schools as well. Although, educating pupils with special needs in a secondary school may become pointless if there are no conditions for all pupils to participate in educational process according to their abilities. Therefore, it is essential to provide such pupils with qualified help of a teacher's assistant, while educating with a child with significant or severe special needs, a teacher's assistant with special preparation for this particular work is needed; yet, employees of this speciality are not prepared in Lithuania.

This Master's thesis is aimed at determining the essential professional competences of a teacher's assistant who works in a starting class at a secondary school; these are necessary while educating children with special needs; also, at creating the conditions to learn according to individual needs in order to develop the environment most suitable for these children.

The object of the research is the professional competence(s) of a teacher's assistant of starting classes at a secondary school. **The aim of the research** is to create the model of professional competences of a teacher's assistant working with starting classes.

During the research, literature related to competences was analysed, the functions of a teacher's assistant were defined and the type of help needed by starting classes teachers, as well as suggestions on the competencies content of a teacher's assistant, were rendered.

The analysis of scientific literature and legal acts proved that a teacher assistant's professional competences can be defined in the following activity spheres – meeting the special needs of the learner; assistance in organising educational process; communication and collaboration.

Referring to the empirical research, it could be stated that a teacher's assistant most often performs functions related to educational process; consequently, there should be relatively high degree of pedagogical competence which is indispensable in increasing the efficiency of learning by pupils with special educational needs. The research revealed that pedagogical and psychological knowledge is instrumental in a teacher assistant's work to help teachers and pupils with special needs in educational process; yet, according to the teachers interviewed, the majority of starting classes' teacher assistants lack this knowledge. Therefore, it is absolutely necessary to start preparing employees of this speciality.

Gerbiamas pradinųjų klasių mokytojau,

Maloniai prašome Jus užpildyti klausimyną, kuriuo tiriamos mokytojo padėjėjo darbe reikalingos kompetencijos dirbant su pradinųjų klasių mokiniais bendrojo lavinimo mokyklose. Remiantis asmenine patirtimi, prašome atsakyti kuo išsamiau. Tikimės, kad atsakysite į kiekvieną pateiktą klausimą.

Pasirinktą, Jūsų nuomonę labiausiai atitinkantį, atsakymo variantą pažymėkite kryželiu (X), o jei tokio atsakymo nėra, įrašykite savąjį.

Ši apklausa yra anoniminė, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia, o gauti duomenys bus apdoroti tik statistiškai.

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius ir išsamius Jūsų atsakymus.

M1 Kokia Jūsų lytis?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Moteris ₁

Vyras ₂

M2 Koks Jūsų amžius?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Iki 25 metų ₁

Nuo 26 iki 30 metų ₂

Nuo 31 iki 40 metų ₃

Nuo 41 iki 50 metų ₄

Nuo 51 iki 60 metų ₅

Virš 60 metų ₆

M3 Koks Jūsų išsilavinimas?

(Prašome pažymėti **tik vieną** langelį.)

- Vidurinis ₁
Aukštesnysis ₂
Aukštasis ₃
Aukštasis (bakalauras) ₄
Aukštasis (magistras) ₅

M4 Pažymėkite instituciją(s), kurioje(se) įgijote išsilavinimą

(Prašome pažymėti tinkamus langelius)

- Vilniaus pedagoginis universitetas (institutas) ₁
Vilniaus universitetas ₂
Šiaulių universitetas (ŠPI) ₃
Klaipėdos PM ₄
Vilniaus PM ₅
Marijampolės PM ₆
Kitą (įrašykite)

M5 Kokią specialybę esate įgijęs?

- Pradinio ugdymo pedagogo ₁
Kitą (įrašykite)

M6 Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

(Prašome pažymėti **tik vieną** langelį.)

- Neatestuotas ₁
Mokytojas ₂
Vyresnysis mokytojas ₃
Mokytojas metodininkas ₄
Mokytojas ekspertas ₅

M7 Kiek metų dirbate pradinių klasių mokytoju?

(Prašome pažymėti **tik vieną** langelį.)

- Mažiau nei 1 metus ₁
Nuo 1 iki 3 metų ₂
Nuo 4 iki 10 metų ₃
Nuo 11 iki 20 metų ₄
Nuo 21 iki 30 metų ₅
Daugiau nei 30 metų ₆

M8 Kiek mokinių Jūsų klasėje?

(Irašykite skaičiu)

M9 Kiek Jūsų klasėje yra mokinių, besimokančių pagal:

Modifikuotas programos

(Irašykite skaičiu)

Adaptuotas programos.....

(Irašykite skaičiu)

Specialiąsias programos

(Irašykite skaičiu)

M10 Kiek metų dirbate su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Mažiau nei 1 metų ₁

Nuo 1 iki 3 metų ₂

Nuo 4 iki 10 metų ₃

Nuo 11 iki 20 metų ₄

Nuo 21 iki 30 metų ₅

Daugiau nei 30 metų ₆

M11 Ar Jūsų dėstomoje klasėje dirba mokytojo padėjėjas?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Taip, nuolatos	Taip, kartais	Ne
☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

M12 Kaip Jūs manote, ar reikalingas mokytojo padėjėjas klasėje, kurioje mokosi specialiujų poreikių turintys mokiniai?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Taip, nuolatos	Taip, kartais	Ne
☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

M13 Kuria dalimi Jūsų darbą klasėje apsunkina šie veiksniai?*(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje)*

	<i>Nė kiek</i>	<i>Šiek tiek</i>	<i>Gana Daug</i>	<i>Labai</i>
Nevienodi mokinių gabumai.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Per didelis mokinių skaičius klasėje.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Mokinių šeimos aplinka (pvz. materialinė padėtis, gimtoji kalba, tėvų išsilavinimas).....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Mokiniai, kurie pajėgia mokytis tik pagal modifikuotas, adaptuotas, specialiąsias programas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Nedrausmingi mokiniai.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Mokytojo padėjėjo pagalbos trūkumas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Tėvų nesidomėjimas savo vaikų mokymusi, mokymosi pasiekimais ir pažanga.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Mokinių pamokų praleidinėjimas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

M14 Jeigu Jūsų mokykloje mokytojo padėjėjas teikia(ė) specialiąją pagalbą, ar jis atlieka (atlikdavo) šias, su pagalba specialiųjų poreikių turinčiam mokiniui per pamokas susijusias, funkcijas?*(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje)*

	<i>visada</i>	<i>dažnai</i>	<i>kartais</i>	<i>retai</i>	<i>niekada</i>
Pagalba mokiniui naudojantis mokymo priemonėmis.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba atliekant savarankiškas užduotis.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Dėstomos medžiagos transformavimas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Skaitovo paslaugos.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Teksto užrašymas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Mokytojo užduočių išaiškinimas, pagalba jas atliekant.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba naudojantis ugdymui skirta technika..	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

15 Ar Jums reikia mokytojo padėjėjo pagalbos kitiems, neturintiems specialiųjų poreikių, mokiniams?

Taip Ne
₁ ₂

Jeigu atsakėte TAIP, nurodykite kokios.....

.....

M16 Jeigu Jūsų mokykloje mokytojo padėjėjas teikia(ė) specialiąją pagalbą, ar jis atlieka (atlikdavo) šias, su pagalba mokytojui susijusias, funkcijas?

(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje)

	<i>visada</i>	<i>dažnai</i>	<i>kartais</i>	<i>retai</i>	<i>niekada</i>
Pagalba mokytojui planuojant pamokas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Mokytojo informavimas apie tai, kaip mokiniui sekėsi atlikti suplanuotas veiklas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Vaizdinių mokymo priemonių rengimas pagal mokytojo rekomendacijas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Informacijos apie moksleivių pasiekimus rinkimas, fiksavimas ir pateikimas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba taisant ir vertinant mokinių darbus.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba drausminant mokinius.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba skatinant mokinius.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

M17 Jeigu Jūsų mokykloje yra (buvo) mokytojo padėjėjas, kaip dažnai jis pakeičia (pakeisdavo) mokytoją klasėje?

(Prašome pažymėti vieną langelį)

dažnai kartais retai niekada

₁ ₂ ₃ ₄

M18 Jeigu Jūsų mokykloje mokytojo padėjėjas teikia (ė) specialiąją pagalbą, ar jis atlieka (atlikdavo) šias, su specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokymosi procesu nesusijusias, funkcijas?

(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje)

	<i>Visada</i>	<i>dažnai</i>	<i>kartais</i>	<i>retai</i>	<i>niekad</i>
Pagalba mokiniams judėti mokykloje.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Veikla, susijusi su mokinių savitarna, savitvarka, maitinimu(si).....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Budėjimas ir mokinio priežiūra po pamokų.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Medicininė pagalba mokiniui (slauga, higiena).....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Mokinių konfliktų sprendimas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pagalba mokiniams kontroliuoti savo elgesį.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Psichologinė pagalba mokiniams (tarpininkavimas tarp specialiųjų poreikių turinčio vaiko ir klasės)....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Tėvų informavimas apie moksleivių elgesį.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

M19 Kokių, Jūsų nuomone, žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų reikia mokytojo padėjėjo darbe?

(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje)

	<i>visada</i>	<i>dažnai</i>	<i>kartais</i>	<i>retai</i>	<i>niekada</i>
Lietuvių kalbos vartojimo žinių, gebėjimų.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Užsienio kalbos žinių, gebėjimų.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Gebėjimo dirbti su mokykloje esančia ugdymui skirta kompensacine technika.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Gebėjimo dirbti su kitais mokykloje esančiais įrengimais.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Gebėjimo dirbti kompiuteriu.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Psichologinių žinių.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Pedagoginių žinių.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Medicininė žinių.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
Gebėjimo vadovautis bendražmogiškomis vertybėmis.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅

(Pildyti, jei turite ar turėjote darbo su mokytojo padėjėju patirties)

M20 Kuria dalimi, Jūsų manymu, mokytojo padėjėjo darbą klasėje apsunkina šie veiksniai?

(Prašome pažymėti po vieną langelį kiekvienoje eilutėje.)

	<i>Nė kiek</i>	<i>Šiek tiek</i>	<i>Gana daug</i>	<i>Labai</i>
Papildomų darbo priemonių trūkumas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Dalykinių žinių trūkumas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Bendradarbiavimo su mokytoju trūkumas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Neturėjimas atskirų patalpų darbui ne pamokų metu.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Abejingas tėvų požiūris.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Per didelis mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, skaičius klasėje.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Per daug papildomų pareigų.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Darbo krūviui neadekvatus atlyginimas.....	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Kas dar(<i>įrašykite</i>)				

.....
.....

(Pildyti, jei turite ar turėjote darbo su mokytojo padėjėju patirties)

M21 Kokiais būdais bendradarbiaujate (bendradarbiaudavote) su mokytojo padėjėju? (Įrašykite)

.....
.....
.....
.....

M22 Išvardinkite svarbiausias funkcijas, kurias, Jūsų manymu, turėtų atlikti mokytojo padėjėjas: (Įrašykite)

.....
.....
.....
.....

M23 Išvardinkite kokių gebėjimų, Jūsų manymu, dažniausiai mokytojo padėjėjui pritrūksta: (Irašykite)

.....

.....

.....

.....

M24 Ką manote apie savo darbą?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį.)

Man patinka mokykla, kurioje aš dirbu	☐	1
Norėčiau pakeisti profesiją pasitaikius progai	☐	2
Mano mokinių tėvai vertina mano darbą	☐	3
Mano kolegos mokytojai vertina mane kaip specialistą.....	☐	4